

VIGILIA

VII. ÉVFOLYAM
1941 MÁRCIUS

TARTALOM:

MÉCS LÁSZLÓ: VERSEK

A ZÖLD SZIGET KÖLTÉSZETE

KÖZÉPKORI IR KÖLTŐK, IR-KELTA SZERZETES KÖLTŐK, RAFTERY, PADRAIC COLUM,
PADRAIC PEARSE, FIONA MACLEOD VERSEI

VAJDA ENDRE: A Kalevala és
a magyarság

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ: Szakadt
legény balladája (vers)

JULIEN GREEN: A különös utas
TÚZ TAMÁS: Nyugtalanság(vers)

HEGEDŰS ZOLTÁN: Pipás erdők
alatt (vers)

KÉZAI BÉLA: Nép a halál után
(A Vigilia csángó-ankétjához)

VÉGH GYÖRGY: Húnyó tüzek-
nél (vers)

IJJAS ANTAL: Külvárosi éjszaka (regény)

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG:

Z. GÁCS GYÖRGY: Templomépités

KÖNYVEK

BARÁTH FERENC: Hegedűs Lóránt: Ady és Tisza — RAICS ISTVÁN: Három verses-
könyv (Hunyady István, Holló Ferenc, Dabas Tibor) — Dr. LÁSZLÓ ERZSÉBET: Huszár
Elemér: Loyolai Szent Ignác — DEMÉNY JÁNOS: Szabolcsi Bence: A zene története

SZERKESZTI:

MÉCS LÁSZLÓ ÉS POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, IJJAS ANTAL, JUST BÉLA

FŐSZERKESZTŐ:

MÉCS LÁSZLÓ

FELELŐS SZERKESZTŐ

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik havonta 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Athenaeum könyvesboltja, Budapest, VII., Eiszébet-körút 7.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

MÉCS LÁSZLÓ:

VERSEK

AZ AGGSZÜZ BALLADÁJA

Egy lány ült a vonatban
szemének korma holt,
hegyes volt álla, orra,
gót-jégcsap forma volt.

Szikár testének tornya
zord denevér-tanya,
mit megrontott a Sors, e
vasorrú vén banya.

Mellette ült egy buldog
színes bőrmadzagon
felöltöztetve boldog
bársonyba gazdagon.

A nő szeméből néha
kiszállt egy denevér,
a buldogot becézte,
mely csúnya volt s kövér.

Később felszállt egy asszony,
tejbő, boldog barokk
s ragyogni kezdett tőle
minden zug és sarok.

Ölében rózsaszínű
mágnesként nevetett
egy gyermek s odahúzta
az összes szemeket.

A gótikus toronyban
megdobbant egy harang,
a jégcsapos orcákról
eltűnt a sorsharang.

Sötét ablakszeméből
kinézett az Anya,
kit fogvatart örökké
a denevér-tanya.

Mosolygott. E mosolygás
szállt s megpihent alant,
mint elátkozott várból
a hírvivő galamb.

Csókot vitt a gyermeknek,
nem látta senki sem,
csak én s az írigy buldog,
más senki, úgy hiszem.

A galamb visszaröppent,
merev lett a torony,
ablakszemén borongott
a bánat mint korom.

NE FÉLJ!

Nincs véletlen! Az Isten-akaratnak
acél-sínpárján száguld itt az Élet.
A sors-küllők nem láthatóan szaladnak:
nem érzed. Ülsz, vagy állsz a láthatatlan
kupében, tájak jönnek, tájak mennek
s gyönyörködsz bennük minden pillanatban.

Rózsát látsz: s rögtön rá gondolsz a mellre,
melyre rátűznéd a szíveddel együtt,
örök húségről himnuszt énekelve.
Fenyőt látsz: s rögtön díszítgetni kezded
fantáziáddal, hátha valakiknek
karácsonyt gyujtnak a tündér-gerezdek.

— S egyszer gyanútlan és semmit se tudva
nagy-hirtelen befut veled az Élet
egy káosszal telített alagútba.
A szív ablakja nyitva: kormot, füstöt
nyelsz hirtelen, kicsordul tiszta könnyed
s nem ízlik álom, könyv, se fütty, se früstök.

Ó alagútja első szekundának:
a csípős füstöt alig nyelted még le
s hip-hop már fényt látsz s véget ért a bánat.
Ó alagútja első szerelemnek:
nincs íze, színe a világnak, — pár perc
s már fényben futsz a csókos végtelennek!

Bujócska volt csak. Egyszer jó egy hosszú
bús özvegység, kórság s más alagút, mit
szegény hazádra kormozott a bosszú!
Könny-vitriollal árkokat maratnak
orcádon a rémek. Ne félj te: ott is
sínpárján futsz az Isten-akarataknak!

Nézz rám: húsz évig káoszba merültem
a trianoni alagútban éltem
s e sínpart sejtve víg nótát füttyültem!
E sínpáron sietve kirobogtunk
a teljes fényre s karácsonyfa lett most
minden tüskével telt kökényke-bokrunk!

Ezt izenem Eperjesnek, Aradnak,
árváknak, özvegyeknek, bús szűzeknek:
a sors-küllők sötétben nem maradnak,
a síron is csak átszalad a sínpár
s annál dicsőbb lesz majd a mennyországod,
minél több szívtisztító könnyet sírtál.

Mécs László.

Háromházi F. Ferenc: Nagynyed Kollégium.

A ZÖLD SZIGET LELKE

Az ősi monda szerint, midőn a kelta miléziaiak megszállták az ír szigetet, aranykort élő, csodás népet láttak ott, a Tuatha De Danaan tündér népet. A hőditők békeszövetséget szereztek az őslakókkal és megosztották az országot: a keltáké lett minden, ami a föld fölött van, Tuatha De Danaan pedig a rejtett sziklaüregek, a vizesések, források, barlangok mélye. A tündérnép láthatatlanná vált, de nem hagyta el a szigetet. Azóta fejedelem és pórnép egyaránt léptenyomon sejtette a szépséges, vitézi csodanépet, amely betölti és megszállva tartja szép országának minden zegzugát.

Igy — amikép a szólás-mondás Skótországot a boszorkányok földjének tartja, Bretagne félszigetét a holtak országának — a harmadik kelta területet, Írországot a tündérek hazájának nevezik. Ez a finom revevilág mély bepillantást enged a kelta néplélekbe. Nem a görögök olymposi derűje jellemzi ezt a lelket, nem is a germánok elmélyülő, gyötrődő egetvivása; ábrándos, misztikus ez a lélek, elmerül, feloldódik a természet ezernyi apró megnyilvánulásában. Ott bukkan fel már az elrómaiásodott Catullus versében is, aki elsiratja kedvesének madarát; megnyilvánul a kelta anyanyelvű skót Robert Burns skót-angol tájszólásban költött dalaiban is a kiszántott virágról, a felbolygatott egérlyukról, a balul járt kecskéről... Így jegyez verset a kodex lapszélre a középkori ír szerzetes kedves macskájáról, a cellájába rebbenő madárról, a fák alatt készülő krónikatrás öröméről. A kelta költészetben talál először hangot a vadkacsák húzása, a fajdkakas hívása, az erdőszélen elillanó öz-suták — a természet. Eleven, mégis sejtelmes világ ez, akár a kínai festmények. A kelta sejtő lélekkel közeledik a természet minden megnyilvánulásához, amelyben titokzatos élet tündérvilágát látja.

Az írek igaz kelták. A földdel, az örök természettel való bensőséges kapcsolatukból érthető szívós, hősies hazaszeretetük. Hiszen csodás éghajlatú, vonzó föld Írország. Észak ködös hidegét, dél meleg tarkaságát szépteljesen egyesíti és lakóit egyaránt hajlamossá teszi a színpompás képzeletre és az elvont, titokzatos borongásra.

Egy nép lelke irodalmában nyilvánul meg. Az írek irodalma sokáig árnyékban volt, mint maga a nép is. Az angol birodalom és az angol nyelv árnyékában. Szabadságuk régen elveszett. Nagy felkelésüket Cromwell puritán katonái angolszász alapossággal nyomták el. Egyes helyeken az ezredek mérőföldes láncokba sorakozva vonultak végig, kiirtva minden élőt, letarolva min-

den emberi munka nyomát. A kipusztított területekre angol és skót telepesek költöztek, a többi irt megfosztották földjétől s az ősi rögön csak idegen birtokosok jobbágyaként maradhatott. Sanyargatás, pusztító éhínség lett a sorsuk. Aztán ősi nyelvük is veszésnek indult, csak egyes rejtett vidékeken maradt meg... Mégis kitarítottak hazájuk tündérföldje mellett; akkor is, amikor a múlt században lehetővé vált Amerikába való milliós kivándorlásuk. Olyan összetartozást és misztikus hazaszeretetet őriztek meg az Újvilágban is nemzedékről nemzedékre, amelyhez hasonlókat csak a zsidók történetében találhatunk.

A Zöld Sziget, Eirin irodalmát a világ újabban csak angolnyelvű megnyilatkozásaiban ismerte. Ez már nálunk is régén elterjedt. Az ír szabadság lelkes, borongós dalnoka Moore a reformkor magyarjainak népszerű költője volt. Nem kisebbek fordították verseit, mint Petőfi, Arany, Vörösmarty. Egyik versét éppen sárgával mindhárman lefordították jellemző egyéniségük szerint. Az elnyomatás éveiben Sükei Károly, Sárossy Gyula mellett Szász Károly tűnik ki, aki egész kötetnyit fordított Moore verseiből s a Kisfaludy Társaság még a század évén is kiadta Lalla Roukh költői regényének új fordítását. Újabb fordítói közül Radó Antal nevezetes.

Thomas Moore életében, a múlt század első felében éri első sikere: az írek önfelszabadítási küzdelme. Az írek lelkes, buzgó katolikusok; szabadságukhoz az első lépést az angliai katolikusok emancipációjának kivívása jelentette. A politikai életrekeléssel együtt halad a kultúrális és irodalmi megújulás. Ennek vezérei is angolnyelvű poéták, mint William Butler Yeats és George Russel, kiket újabban gyakran fordítanak magyarra, anélkül, hogy ír műveiket ismernék — továbbá az angolul és gaelül egyaránt író Dr. Douglas Hyde, aki legnagyobb érdemeit az ír-kelta népköltészet gyűjtésével és kiadásával szerezte. Nyomukba felzendül a gael nyelven író költők egész sora: az esztétikus Thomas Mac Donagh, a vallásos lelkű Padraic Pearse, a szülőföldet ábrázoló Joseph Campbell, a nyomor dalosa Padraic Colum és Fiona Macleod, aki romantikus lélekkel az ír pogánykor és a kezdődő kereszténység regehőseinek ajkára adja helyzetdalaikat.

A gazdag és kifejező nyelv könnyen kelt új életre. Az ősrégi irodalom, amelynél csak a görög régibb Európában — feltárt kéziratokból nyomtatásban terjed el az újjászülető gael nemzeti öntudatban. Az ősi ír nép nemzeti öntudatát pregnánsan fejezte ki Th. Mac Donagh: Gaedhal mé agus ní h-eol dom gur nair dom é! — Gael vagyok és ez büszkeségem... Büszkeségünk érték, mert akarat- és életerőből fakad.

Magyarul először mutatunk be az újabb ír-kelta költészeleiből szemelvényeket.

ÍR VERSEK

A KIRÁLY ÉS A REMETE

(7. század.)

*Guare király szól testvéréhez,
Márván herceghez:*

Ó, remete, Márván,
mért nem alszol párnán?
Mért halsz csak örökkön
künn a szurtos földön?

Márván szól:

Erdő mélyén kis kunyhóm van;
nem tud róla — csak az Isten.
Cserjék közt egy vén kórisfa
hajlik rá, hogy árnyat hintsen.

Ajtófélen hanga kúszik,
lapu borul kűszöbére.
Körül makkot hint az erdő
kövér kocák elejébe.

Kis kunyhóm elég jó nékem,
hozzá visz sok titkos ösvény,
a tetején vígan fűtül
egy kis vizirigó-nöstény.

A szarvasok Oakridge-ből
a folyóra inni járnak,
honnan rőtes rétje látszik
Mukraw, Moimoy s Roiny tájnak.

Szép vidék ez! Az ég alján
zöld sövény a fáknak lombja.
Kunyhóm előtt nagy fenyőszál
s védi, ha szél ostromolja.

Vendéglátóm az almafa,
dúsan talál lent a földön;
bokrok sűrű lombja között
a mogyorók, mint az öklöm.

Ha szomjazom, forrás üdít,
frissen csobog a kövecskén,
körülötte bogyók nőnek
és embernyi vastag repkény.

Akad itten szelíd sertés,
turkál a sok kan és emse,
vaddisznó és őz is 'ár itt
s családostul borz is lesbe.

Békés nyulak és vakondok
búvóhelye gyakran házam
s milyen furcsa, ha a róka
sompolyog itt értük bátran.

Keressen más deli herceg
duhaj, zajos társaságot:
Itt vizemben lazac uszkál
s a zöld partok közt pisztrángok.

Berkenye, makk, kőkenybokrok,
istenadta tiszta étkek,
áfonya, méz, édes almán,
friss tojason dúsan élek.

Árpasör és ízes, piros
tál szamóca, meg boróka,
galagonya, dió, méhsör,
gomba, hagyma, csipkerózsa...

Fényruhában tarka nyár jó,
tisztaság és illat, illó;
bólogat a harangvirág.
majoránna nő és szittyó.

Kakuk szől és csalogányok,
a vörösbeeg vígan fűtül,
darazsak és kis bogárkák
döngicsélnek házam körül.

Vadliba szől nyár utóján,
ökörszem ring, ág a hinta:
harkály, kócsag, sirály, fajd is,
a rőt réten a pacsirta.

Nincs a nyárnál tündébb évszak;
kolomp kong a nyáj nyakában,
átsendül a termő földön,
nem búsan, de szépen, lágyan.

Zúgása a kék ég alján
az erdőbe vágó szélnek,
vizesés és hattyuk hangja —
milyen zene, be szép ének!

Vitézi nép köszönt vígan,
nem fogadtam fel bár zsoldon:
Krisztus örök szeme előtt
náladnál nincs rosszabb sorsom.

Hatalmas vagy, nagy király vagy
s vigadozhatsz nagy bőségben:
Én amiért hálás vagyok,
Krisztus adta mindazt nékem!

Bár nem harcon, hercehurcán
érdemteltem dús lakásom,
kis kunyhómban minden jómért
a Főkirályt áldva áldom. —

Guare szól:

Atyáim trónszékén
nem ülök többé én;
Mindhalálíg járván
oldaladon, Márván!

ÍR KÖLTÉSZET A KÖZÉPKORI KLASTROMOKBAN

Harangszóra

Szélviharos éjben
harang csendül szépen.
Inkább megyek hívására,
mint asszonyi balgaságra.

Szent Patrik krónikát ír

Ligetem a kis nacsirta
dalának örül,
víg madárkák csicseregnek
a könyvem körül.

Fölöttem, a lomb közt fütyül
sok szürke kakuk.
Zöld erdőben könyvirásra
buzdít a daluk.

A skolasztikus és macskája

Én és Pangur, fehér cicám,
járunk saját dolgunk után;
míg ő egerészik bátran,
búvárlok én tudományban.

Míg elmém a könyvbe mélyed,
nem keresek dicsőséget.
Kényére él szintén Pangur,
játszadózó, fehér kandur.

Kis házunkban élünk csendben,
nem unatkozunk mi ketten.
Erőnk nőjjön és ne fogyjon,
gyakoroljuk frissen folyton.

Ő a lesből gyakran kitér
s a karmában van egy egér.
Én is gyakran lesek itt-ott
megfogni egy nehéz titkot.

Fényes, kerek szeme párja
a fal minden rését járja,
én pediglen gyöngye szemem
tudományon legeltetem.

Vígan ugrál ő, ha karma
az egeret megragadja.
Örvendezem én is váltig
fogas kérdés ha elválík.

Igy élünk mi szép kettecskén,
ki-ki dolga után menvén;
békénk van és boldogságunk,
egymásnak nem galibázunk.

Dolgában a macskám mester;
igyekszem én is nem egyszer,
hogy mi titkot rejt az Isten,
homályommal felderítsem.

ÍR-KELTA KÖLTŐK

*RAFTERY (kóbor, vak dalnok
a múlt század közepén):*

KI VAGYOK ÉN?

A költő vagyok, Raftery,
csupa szeretet és remény.
Bár tengődöm, lelkem szelíd
s két vak szememben semmi fény.

Nyugat felé járok s irányt
csupán derűs szívem mutat;
aléltan egyre rovom a
valahol végződő útát.

Lásd, arecal most is fal felé
fordulva, lopom az időt
és csinálom a muzsikát
kopott, üres zsebek előtt.

PADRAIC COLUM:

KOLDUSASSZONY GYERMEKE

Kicsikém, messze elmegyünk
a város zezúgaiból,
hol még a nap se süt nekünk.

Mi lesz velünk?... — A madarak
együtt szárnyalnak majd velünk!
— így szól a gyermek és kacag.

Nyakamra kis karod karol...
Kicsikém, messze elmevünk
a város zezúgaiból.

Kicsikém, messze elmegyünk
a város zezúgaiból,
hol még a nap se süt nekünk...

ÖREG KOLDUSASSZONY

Bárcsak lenne egy kis házam,
kemencém és asztalom!
Meleg parázs pislogna fel
a kancsókra a falon!
Láncos öreg ingaóra
ketyegne és bongana,
polcon állna tarka, mázos
agyagedény szép sora.
Rakosgatnám napról napra
reggeltől én estelig,
söpörgetném, törölgetném, —
fényes lenne mindenik.

Csendes estén üldögnék
egyedül a tűzhelyen;
várna ágyam tiszta házban;
ketyeg órám szüntelen.
Ó, be bús már ködben járnom,
nincs előttem semmi cél;
gödrös úton, ingoványon
álmom fölött zúg a szél.
Kérem Istent, könyörüljön
rajtam, szegény asszonyon:
Adjon egy kis meleg kunyhót,
ahol meghúzódhatom!

BÖLCSÓDAL

Jertek a rétről,
pásztorok, csendben,
csoszszanó lábatok
lármát ne verjen!

Kicsim megy égi
asszony elébe,
Mária takarja
mennyei kékbe.

Ködből s a földről
felveszi lágyan,
ne kelljen félnie
sötét szobában.

Jöjj be a rétről,
pásztorok népe:
Mária rejti őt
mennyei kékbe...

PADRAIC PEARSE:

KRISZTUSVÁRÁS

Ma este megtisztítottam szívem, Kitártam most a szívem ajtaját,
mikép kisöpri rendesen mint ünneplő gazda vígan,
házát szerelmesére váró asszony: ki messze földről fiát várja vissza:
Ó, el ne kerülj, kedvesem! Isten hozott nálam, fiam!

FIONA MACLEOD:

HALOTT SZERELEM

(Öregasszony éneke Tiree szigetén)

A szürke szikla én vagvok Mi lesz az ember, hogyha vén?
s a szirtre hulló záporok, Mint szürke zuzmó tél derén...
a hullám, amely rázuhog... Be régen nem kacagtam én!
A szürke, szürke eb... Alasdair-mo-ghaol!...

Elfonnyadt keblem szép hava,
mely egykor oly fehér vala,
mint szélvert Canna bércfala...
Alasdair-mo-ghaol!

A PIKT ARDEN ÉNEKE

Patrik és Krisztus papjai, Mert minden ember egyhitű,
ma éjjel csendes béke van. mind vallja Őt, ki földön él.
Jó békén lenni, úgy bizony Az ember oly keveset tud
s örvendek rajta boldogan. s egy sem bölsebb a többinél.

Mindnyájan egy Istent hiszünk, Kard, esők, dal, álom, becsület, —
bár Dé a neve nálatok jobb dolgot senki sem talál.
s én nem kiáltom: O Dia! — S mindenkinek biztos sora:
de: Bea-uil-t rivallgatok. Születés, fájdalom, halál...

BÜSZKE JAN SIRALMA

Milyen sirámot hallok én a szélben?
Az el nem múltó régi bánat ez?
Vagy új — s aszott levélként lengedez
köröttem, megtört, vak, őszfejú vénen?
Nem is tudom; — de hol a tengert issza
egy parti kő iszapban, pusztaszélen,
felróva áll: Ó nem tér többé vissza!
Hulló levél,
bú, mely mindétig él,
szél borzong a vak, megtört, gyatra vénen...

Geréb László fordításai.

A KALEVALA ÉS A MAGYARSÁG

A rendszeres irodalomtörténeti kutatás megindulása egybeesett nálunk az érett romanticizmus nemzeti-népi öntudatot ébresztő, mindent elárasztó áramlatával. A tudományos ihletet is szárnyas képzelődés fűtötte, az alkotás egészének vágya, mely úgy akarta kibontakoztatni a költészetet, mint élő organizmust, mely keletkezett a képeket és mítoszokat burjánzó östelevényében, hogy attól soha el nem szakadva terebélyesedjen ki új alkotásokban. A tudomány ezen romantikus álmának kézzelfogható eredménye a magyar ösköltészet és mondatkutatás terjedelmes irodalma, melynek munkásai közt költő is akadt, sőt nem kisebb személy, mint Arany János *Naiv eposzunkról* írt tanulmányával.

De túl a mult emlékeinek feltárásán, mely az álmodozó keresők számára is meglehetősen csüggesztő volt, az alkotók is magukra vállalták a hiányok pótlását: a magyar irodalom első nagy korának jellegzetességét ez a homerosi akarát adja meg, *Arpádiásoktól* és *Zalán futásától* hunn trilógiák tervéig. Ma már bizony sokszor anakronisztikusnak tetszik ez a vágy, melyet epigon költők sokszorosan kompromittáltak, és nem csodálkozunk rajta, hogy lángja egyre pislákolóbbá vált, míg végül a költészet új szelei teljesen eloltották.

Az irodalmi érdeklődés ellenkező irányba fordult és a *Vörösmarty—Arany*-kor vitathatatlan, a korszerűtlenség korlátait áttörő alkotásaitól és népköltészetünk sokkal újabb keletű termékeinek összegyűjtésétől eltekintve egy szép álom került az irodalmi fuercsaságok lomtárába. Igaza volt a szkeptikus kritikusknak, aki számára semmi elmélet nem pótolhatta ösköltészetünk két hiteles sorát, és természetesnek tartottuk, hogy *Horváth* János nagy összefoglalását kódexeinknél kezdi, mert „írott emlékek nélkül nincs irodalom”. Beértük azzal, hogy lefordítottuk más szerencsésebb népek „naiv eposzait”, *Homéroszt* és a *Nibelungokat*, részleteket a nagy keleti költeményekből, a finnek *Kalevaláját* is többek közt. Két átültetője is akadt, mintegy előre jelezve, hogy a magyar szellemiség mélyen lelkiismeretbe vágó és majdan fontossá váló tényéről van szó, bár a megjelenés pillanatában csak kevesen vettek róla tudomást.

A mélyben munkáló erők — a kifejezés frázis-szerűsége és elkoptatottsága ellenére is elég tisztátalan — az új magyar irodalmat váratlanul népi jellegűvé formálták, kifejlesztve a tudományos érdeklődés egy újabb romantikus formáját, a hungarológiát, mely a magyarság nemzeti és faji ösképének alkatát igyekezett felvázolni. Értékké vált minden adat, mely

teljesebbé tette a látást a népi kultúra egészéről, vagy az eredet titkára és a megtett út állomásaira utalt. Existenciálisnak nevezte magát ez a tudomány, jelezve mintegy, hogy eredményeit életformáló erővé akarja átalakítani. Így támadt fel az érdeklődés a Kalevala iránt is, mely egy velünk rokon nép legmélyebb költői hagyományait foglalja magában. Elég említeni *Gulyás Pál* átfogó tanulmányát, mely nem kisebb igénnyel lép fel, mint a Kalevala szellemében meg-ejteni a magyar irodalom revízióját.

Lehet ez ellen a szándék ellen tiltakozni, arra hivatkozva, hogy a Kalevala mégis csak idegen alkotás, ha rokon nép termelte is ki magából. Vajjon csakugyan annyira idegen? Fordítója, *Vikár Béla*, aki a Kalevala kedvéért tanult meg finnül és évekig járta a magyar és finn vidékeket, hogy behatoljon az eredeti szellemébe és úgy tolmácsolhassa magyarul, hogy benne legyen a népnyelv táji változatainak kollektív hangszerelése, székely parasztok előtt is felolvasott részeket kész fordításából. Jóleső csodálatot és elismerést kellett vele, de számára mindennél többet ért, hogy a nép fiai magyarnak érezték a hallott verseket. Hogy a kor irodalmi áramlataiban benne élő magyar fülének miért idegenek mégis *első pillantásra* ezek a hangok, az az európai hagyományokban nevelt hallásnak tulajdonítható, annak a hosszú fejlődési folyamatnak, mely Homéroson kezd és az ő hagyományainak folytatásában látja az európai irodalmat.

Homéros nem tartozik a legtöbbit olvasott költők közé, de akárhol útjuk fel, ismerős hang szól hozzánk. Az iskola beszél belőle és az *irodalomnak* még nagyobb iskolája. Hallgassuk csak! — arról van szó éppen, hogy Pandaros lesből le akarja nyilazni Menelaost. A régi filológusok sokat dicsérték e hely plaszticitását.

*Most a vitéz ijját földnek támasztva felajzá
S óvatosan lelevé. Bajtársai meg paizsokkal
Védtek őt, netalán a vitéz görögök lenyilazzák,
Még mielőtt daliás Menelaost leteríti nyilával.
Most kinyitá legzét s nyilvesszét vett ki belőle,
Szárnyasat és újat, keserű sebzés okozóját.
Most a halálosztó vesszét az idegre feszíté
S tegyes Apollonnak tett tüstént szent fogadalmat,
Hogy báránytörökat szentel majd zsenge juhokból,
Ha innen hazatér Zelejé szentelt mezejére.
Ekkor a nyilvesszét az ideg hátára feszíté
S melle felé húzá meg a hürt, a vasat meg az ijjhoz,
És mikoron köralakra feszült a nagy ijj erejétől
Csörren a nyil, az ideg csattan, tovasurran a gyilkos
Nyilvessző s nekiröppen a lábvértés görögöknek.*

Homéros szemmel kíséri a nyilat és látja, hogy Athéne eltéríti útjából, úgy hogy a szép csatos övbe fűrődva éppen csak megkarcolja Menelaost. Közben még két hasonlat: az

istennő eltérítő mozdulata olyan, mint a csecsemőtől legyeket elűző anyáé, a hős kibuggyant vére pedig a méoni nők által pirosított elefántcsont kantárdíszhez hasonlít. Hozzá kell venni még az öv leírását, mint ahogy a lövés előtt is leírja a szarvasagancs íjját, visszaemlékeztetve a vadászatra, melyen elejtették.

Lassú és méltóságteljes sorok. Csillognak a költészet érett szépségétől és a szabatoságtól, mely az isteni beavatkozás csodáját is természetessé tudja tenni. Nem idegenek füleinknek sem: *Vörösmarty* avatta magyarrá a hexamétereket és *Arany* a betetőzése ennek a szemléletes látásnak.

Önkénytelenül is kínálkozik a Kalevalából egy párhuzamos jelenet. A lapp Juokahajnan bosszút akar állni Vejnemőjnenen és íjját készíti:

*Alkot íjjat irtózatost,
Ivet, vasveretlőt készít,
Rézből önti hátsó részit,
Meg is szerzi aranyfüsttel,
Ékesíti új ezüsttel.
Hol szerezzon szíjat hozzá,
Ideget vajjon ki ad hozzá?
Hiszi-béli¹ szarvas ere,
Lempó ördög len közele.*

*Nyelbe sültve immár ive,
Tisztára kész ija mive,
Gyönyörű tv ez alakjára.
Nincs ennek az ijjnak ára:
Hátán néki lám egy ló áll,
Nyelén végig kis csikó száll,
Nő fekszik az ijjon felül,
Feszítőjén nyulacska ül.*

Ugyanígy éneklük meg a nyilvesszők elkészítését is. Aztán kiül lesbe a tüzes félsziget hónaljába és várja Vejnemőjnenent. A hős úgy jó, mint a felhő vagy a hajnal. A támadót igyekszik édesanyja lebeszélni. Hasztalan.

*Feszíti a tüzes ivet,
Szegzi a réz remekívet,
Bal térdének irányába,
Jobbik lába legaljából,
Nyilat von ki puzdrájából,
Tollhegyet a háromlábból,
Legsebesebb nyilat veszi,
Legjobb tollát választja ki,
Ráteszi a rovátkára,
Helyezi a kenderszátra,
Igazitja tüzes ívét
Jobbik válla tetejibe,
Illeszkedik ellőnie,
Vejnemőjnenent lelőnie,
Maga szóval mondja igyen:
„Üss iziben, nytrfa ivem,
Fenyőhátas, sujts le hiven,*

*Kender-ideg, igyekezzél;
Ha mit kezem mélyebbitne,
Azt a nyilam föllebbitse,
Ha mit kezem föllebbitne,
Azt a nyilam mélyebbitse!“
Billenti a puska-ravaszt,
Nyilat elsőbb egyet szalaszt,
Nagy fölnek az tova tér el,
Feje fölött föl az égre,
Fel a felhő-oszlásokig,
Sürgő-forgó foszlányokig.
Újra lő hát, nem hederül,
Lővi másod nyilvesszejit,
Nagy-lenek az mén odáig:
Le az alsó földanydig,
Tönkre akar a föld menni,
Homok-halom megrepedni.*

¹ Alvilági.

A harmadik nyílvesző, akár a népmesékben, eltalálja, de nem a hőst, hanem csak lovát. Mégis olyan hatalmas volt a lövésnek ereje, hogy mindenestől elsodorja a tágas tengerekig, a „világszéles vízterekre”, ahol hat napig küzd az árral, míg partot ér.

Ez a végtelenné fokozott hatás, világon átsüvöltő zúgás a Kalevala atmoszférája. Az Olympuson csak Zeus bólintására rendülnek meg a világok, itt három nyílveszőre szűrva együtt van az egész leterített természet. Istenlakta ég — mélyen vegetatív föld — emberi világ: ezek vannak itt felszűrva szinte játékos szeszéllyel, mégis mély belső következetességgel Juokahajnen nyílveszőire. Közben itt sem hiányzik a realitás, a mozdulatok következetesen megfigyelt élethűsége és a tárgyak ismerete. Van azonban ebben az ismeretben valami lényeg-szemléletszerű, természetesen a költészet nyelvére lefordítva, mely képekkel és metaforákkal dolgozik. A nyelv állapota még azt a játékosságot mutatja, mely minden pillanatban kész arra, hogy a fogalomnak képszerű eredetijét visszaállítsa. Elég a nyíl leírására visszagondolni.

De ezek csak kiragadott részletek és az első pillanat benyomásai. A Kalevala is csak ötven énekre terjedő teljességében él igazán. Az olvasónak is *Lönnrot* ihletét kell újraélni. Mert amikor a diák-lelkét megőrzött tudós a gyermekkorából magával hozott énekközlányoktól csábítva több mint százéve nekivágott a karjalai finn falvaknak, hogy összegyűjtse a régi énekeket, még csak sejtette, hogy ő lesz az apja a világbirodalom legfiatalabb, de a benne megőrzött anyag és művelődési fok révén egyik legősibb naív eposzának. Lelkében maga is költő volt, és kétségtelenül az ő lángszellemének köszönhető a költemény mai alakja, az énekek egybeillesztése és a különbözőképpen alakult variánsok közül a legtalálóbbrak kiválogatása és összehangolása. Teljes bizonyossággal soha sem lehet megkülönböztetni a *Lönnrot* sorait a nagy költeményben. De nem szabad ossiáni hamisításokra gondolni. A *Kalevala* élő és énekelt anyag volt az ő korában. Az egymás kezét fogó énekesek úgy adták elő, hogy maguk is csiszoltak egy-egy soron, találtak egy jelzőt és továbbbszínezték egy kalandot. *Lönnrot*, bár műveltsége magába fogadta Európát, finn férfi volt, népe testéből gyúrva és lel-kileg örököse a látás ősi formáinak. Így adhatta át több mint száz éve, 1835 február 28-án a finn akadémiának tudós- és költő-öntudattal a saját és a finn nép művét. Természetesen az utóbbit hangsúlyozta.

A Kalevala valóban kollektív mű. A mítoszteremtő kor termékenységében született és konzervatív századok hatalmas erőfeszítéssel védtek az eredeti formát. Nem esetleges és mással bármikor helyettesíthető alkotás. A finneknek olyan sorsszerű könyve, mint az Irás népének az Ótestamentum. Elgondolásában és belső arányaiban is ahhoz hasonlít. Kezdődik a világ teremtésével és végződik a Megváltó szüle-

tésével. Közben emberi nemzedékek járnak a föld hátán: küzdenek, szeretnek, építenek, álmodnak, énekelnek, gyűlölködnek, harcolnak és buknak el benne. A természet hatalmas kulisszákkal emeli a hatást: hajladozó füvek és rezgő habok, világot szülő örvénylés, napnak és holdnak kozmikus jelenései szélesítik ki az emberi álmom és emberi erő határait. A világtól való rettegés által gyötört ősemler találja meg benne az összhangot a természettel. Végső elemzésében valóságos mű, pogány vallásossággal, de élénk fogékonysággal a keresztény igazságok iránt. Nem érezzük erőszakoltnak az az utolsó ének megoldását: egy szűznek áfonyabogyótól gyermeke születik s a régi világ ki akarja tenni a kietlenbe, de anyja tudja, hogy övé lesz a világ, a szégyen után a dicsőség. A Krisztus és Mária-motívumok úgy vették fel a finn karakterisztikumokat, mint ahogy az anekdota szerint a kínai misszionárius is meglepetve veszi észre, mikor húsz év után újra meglátogatja egy régi gyülekezetét, az Üdvözítő és a Szent Szűz képmását a kínai istenek és szentek közt.

A népi hagyományok belső összetartó ereje gondoskodott a teljes áthasonulásról. Az énekes megnyitotta lelkét az új igék előtt, de ragaszkodott a formákhoz, az arcok finn-ugor jellegéhez, a saját hagyományaihoz. A Kalevala-kutatás, mely az egyetemes filológia nemcsak egyik legszebb, de termékeny fejezete is, megállapította azokat az elemeket, melyekből az eposz összetevődött. Vannak, akik sokalják a külföldi hatásokat és rámutatnak azokra a középkori hősköre vagy uralkodókra, akik a Kalevala hőseinek modellül szolgáltak. Kikövetkeztetik a múból a népvándorlás erőit, melyek ott munkálkodtak a vikingek sorsában. Minket ellenkezőleg éppen a mű finnsége ragad meg, a megőrzött ősi jelleg.

A Kalevala határai elég szűkre vannak szabva a térben. Finnországnak, közelebről meghatározva Karjalának és a lappok északi földjének területét soha nem hagyta el. A szomszédos országok néha derengenek fel egy-egy odavetett runóban, ahol a Néváról, a muszka földtől vagy a német szappanról történik említés. De ezen a földön elfér a világ minden főrekvése és küzdelme. Az időben sem nyúlik vissza végtelen ezredévekre, mint a babilonai királymondák istenkirályaié, akik pontosan kiszámított 37 vagy 28 ezer évet élnek. A költemény hőse Vejnemöjnen együtt születik a világgal és ő búcsúzik el az új korszak eljövételét hirdető Megváltótól. Az emberek úgy támadnak a földön, mint a növények vagy virágok. Nincs pontos, meghatározott Ádám-tól eredő genealógiájuk. A szerelem és születés mithoszai nem peregnak le az olvasó szemei előtt. Mintha a teremtés őselvében az emberek sokasodása is benne lenne. Mikor Vejnemöjnen, az első ember, megindul a földön, emberek csoportjaival találkozik, mintha akkor bújtak volna elő a termékeny talajból. Általában a föld mindig hajlandó arra a Kalevalában, hogy kidobja magából az életet, mint ahogy be is

fogadja nagy vegetatív ölelésébe. Szemünk láttára formálják meg a természet anyagaiból *Hisz* szarvasát, ezt a finn csodaszarvas, melyben a magyar hagyományok mására lehet ismerni, és Vipunen, a költemény egyik csodatáltosa, rejtelmes lényével belenő a földre. A kalandozók egy eldugott öbölben sirást hallanak, és csónakot fedeznek fel, mely panaszkodik elhagyatottsága miatt. Hosszan elbeszélgetnek egymással, aminek az az értelme, hogy a hősök meg akarják tudni, hogy nem valamely ártó szellem költözött-e a járműbe. De beszélgetnek a halak és madarak is, a szép leányt pedig feleségül kérik a nap, hold és a csillagok.

A természettel való ezen intím együttélésnek titka a *varázslat*. Az ember még nem vesztette el mágikus erejét. Sámánkodásával bűvölni tud, a szó, a hang ereje „világokat teremt semmiből”, ha bajban van, seregeket tud elődalolni, ellenfelét a föld alá dalolja. Teljesítőképesége emberfeletti. Nemcsak ezredeket él, de étlen-szomjan örvényben-tűzben hosszú ideig képes kibírni. Szervezete nem vesztette el még alkalmazkodóképességét. Mindig a körülményekhez idomul: ha repülni kell, madár lesz belőle, ha a napot kell elérni, óriássá nő. De a fizikai erőnél is nagyobb ereje a *megismerés*. Ha valamit ismer, azt le is győzte. Lemminkejnen például úgy győzi le a kígyót, hogy megmondja neki eredetét. Ezáltal hatalmat is szerzett felette. Természetesen, csak a hősök képesek erre, akiket a költemény Ukkó-fiaknak mond, jelezve *isteni* eredetüket.

De távolról sem népmesei fordulatokról van szó. A Kalevala megőrizte azt, ami a mesékből legtöbbször veszendőbe ment, a szimbólikus jelentés mélységét. Ha vannak meseszerű vonásai is, nem az „egyetlen győzelem” éneke, mely csak azért indít meg egy eseményt, hogy a feltétlen happy end révébe érjen. Ami a legmegkapóbb a költeményben, a természettel való egységen kívül, az *emberi teljeségre* való törekvés. A Kalevala egyik utánczója, *Longfellow*, például ezt a teljességet ejtette el, amikor megalkotta a *Hia-watát*, az emberi kultúra époszát. Kétségtelenül a Kalevalának is egyik legmélyebb vonása, amikor a kultúra hatalmas vívmányává avatja a csoda-kovács alkotását, a szampómalmot. De a Kalevalában ott van a rombolás is, a befelégő emberi tűz, a bosszú és szeszély, melyek akkor sem engednék égis nőni a föld porát, ha a természet ellenséges erői nem tartanák szüntelen kordában...

Még nagyon sokat lehetne beszélni a költemény hőseiről, akik az ember egy-egy nagy példáját mutatják, a tájakról, melyek kékbe olvadnak, az epizódokról, melyekben megmutatkozik a finn népelet, vagy a fellegekig csap a képzelet. Fel kellene sorolni a költemény nyelvi szépségeit, a benne szunnyadó lírai lehetőségeket, a gondolatrítmus bájait és kifejezésbeli gazdagságát. Külön tanulmányt érdemelnének a *rúnók*, melyeket olyan tökéletesen adott vissza magya-

rul *Vikár* Béla. Mert a Kalevalában is — mint minden remekműben — a tartalom egyenlő fontosságú a formával. A költemény főhőse maga is költő, a lant feltalálója. Az éneket „Örök öröm”-nek nevezi, akárcsak *Keats*, a görög urna antik szépségének énekese.

A Kalevala számunkra nemcsak egy költemény a sok közül, de eszméltető könyv is. Ha elolvastuk, a magunk arcára döbbenünk rá. Azért ismerte fel benne *Gulyás* Pál olyan örömmel a magyar *mellérendelést*, a látás végtelen statikáját. Sok jelenség, ami végtelen újságával hatott a felfedező előtt, válik felismert régiséggé általa. Hogy csak az *Ady* példáját említsük, ő is a Kalevala mítikus látását revelálta. A cethal-isten, a ködgubában járó november, a szemek kis „kék dereglyéje”, a fehér ajkak víziója, melyeket a hernyókhöz hasonlít lepke rajban, vagy pajtásnőjének cseresznyéllő ajka, látomásai, melyeket egy isten fején állva mond el, a hunn új legendában „feldalolt seregek” ugyanazt a belső, északias látásmódot („Én északi ember vagyok”) mutatják, mint a *Kalevala*. De arra utal főként mítoszteremtő szuverénitása.

Az olvasó végső érzése: ha ősköltészetünk elveszett is, a Kalevalában megtaláljuk egy velünk rokon nép mély gyökereit, melyeket nemcsak a vér, de a szellem által is lényünkhöz közelesőnek tarthatunk. Szellemiségünk metafizikai ivelése a Kalevalától Adyig töretlen.

Vajda Endre

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ:

SZAKADT LEGÉNY BALLADÁJA

I.

Kosaramban
piros alma,
friss kalács
szakadt legény,
koldus legény
ha szeretsz is
ne nézz rám.

Tán szeretlek
de megvetlek;
kosaramból
friss kaláccsal,
vadalmával
nem etetlek
ne is várd.

Nem tudsz adni
szép testemre
patyolatra
drága selymet
fehér selymet
zizzenőset
suhogóst,

hét hold alatt
virág karján
csillag fényén
nevelt testem
hó bőröm a
durva gyolcsot
nem állja.

Gazdag legény
visz el engem
selyemből lesz
szoknyám, ingem,
selyem ágyban,
selyem párnán
álmodom.

Nem tudod, hogy
hogy szeretlek;
bársony szemmel
cirógatlak
selymes szókkal
becéznelek
tégedet.

Hideg lesz a
fehér selyem,
ha nem lesz ki
melengessen
ki szeressen
becézzessen
igazán.

Fehér párnán
selymes ágyban
parázs testtel
szeretetlen
soká virrad!
Szomorú lesz
az álom!

Ne félted engem,
ne félted álmod
gazdag bojár
lesz a párom,
gazdag juhász
sok bírkával —
báránkával,
csengetyűssel.

Szakadt legény,
koldus legény,
ha úgy szeretsz,
menj világnak
hozzál selymet,
dús aranyat, —
ha hamar jössz
meg is várlak.

II.

Ment a legény
hét világnak
selymet hozni
egv leánynak,
fehér selymet,
s dús aranyat,
mit tán csak az
Isten adhat.

Kérdett bölcsét,
kértett bambát,
hogv szerezzon

piros csizmát
drága szattvánt,
fehér selymet
suhogósat,
arany tallért,
pengetyőset.

Hegvet-völgyet,
várost falut
járt kitarót,
nem is szusszant,
nem is aludt.
Kérdett igazt,
kértett hamist,
de mind csak a
vállát vonta,
a jó útát,
az igazat
egyse tudta.

Keresztútnál
javas ember,
pokolbéli,
ki hamisak
lelkét méri,
állta útját
mondva néki;
jere, jere
szakadt legény,
koldus legény,
téged várlak
kilenc éjjel
hét út végén,
begyógyítom
nagy bajodat;
adok selymet,
szépen szőttet,
kilenc szűz
könnyéből nyűttet,
aranyat is
adok néked
örvendezhet
a kedvesed,
holt haramják
véres kincset —
nem is kérek
semmit érte
csak a lelked,
tisztá lelked

add cserébe.
Jaj hogy adjam
én a lelke
szűz Márjának
aiánlottat!
Javasember,
pokolbéli,
ki hamisak
lelkét méri,
ezt az egyet
ne kívánjad,
mondd, hogy szántsak
harminc holdat,
bőkös tuskót
hasoassak,
három télen,
három nyáron
béka zsíron,
kígyónyálon
éldegéljek,
csak a selymet s
dús aranyat
ne a lelke
cseréljed.

Három fertály
vaj' közel van,
kakas rikkant
egy-két szóra
addig adjad,
míg nem késő.
Egyet mán is
vert az óra,
s harmadikot
mire veri,
testemet a
föld befedi.

Adjad kezed,
csapjak belé,
vidd a lelke
tüzes mélyre,
forgassátok
villás vason
had ne legyen
enyhülése,
ha jutottam
ilyen véere.

Mond a javas
pokolbéli:
menjél folyvást
három napig,
három napig
holdvilágnál,
napvilágnál
míg utadot

víz nem állja,
ott sirülj bé
barlangszáján,
kilencet lépi,
fordulj balra
s szekercéddel
hetet koppants,
hetet verj a
sziklafalra,
de vigvázz, ha
egyet tévedsz
elrontódik
a varázslat,
ottan ragadsz
kővéváltan
szóttalanul,
s lábad haza,
fáradt lábad
sohsem indul.
Szólt a javas
s föld bélepte.

III.

Bűvös barlang,
furfang, varázs
mind béválék
egvtől egyig:
lesz mán néked,
szép kedvesem,
arany éked,
selyem rongyod,
de a lelke,
jaj a lelke
nem ád mán
Istennek gondot.
Lehúzták a
tüzes mélyre
fehér selymet
kaptam érte.
Eddig sül a
villás vason,
van helyette
drága ékem,
sok aranyom.

IV.

Jaj egy leány,
büszke leány
kendőt kínál
bojár, pásztor,
de az övét,
jegykendőjét
egysem viszi;
nem viheti
el a háztól.

Egy legényen
jár az esze,
egy legényen,
egy szakadton,
egy szegényen,
annak hímez
selyem kendőt,
cifra hímes
jegyes kendőt.
Szidja apja,
sírja anyja,
hogy szerethet
egy tekergőt,
egy bolondot,
ki mindég csak
furulyát fú,
virágot szed, s
holdra bámul.

V.

Szakadt legény
koldus legény
szegény legény
megérkezék
újhold estén
falujába,
futába megy
vaj' él-e még,
lesi-e még,
várja-e még,
leány-e még,
kiért adta
egy éjszakán,
sötét éjjel
oda lelkét
a javasnak,
pokolról kélt
rút gonoszna,
de a kereszt,
jaj a kereszt
templom kereszt
nem ereszti,
útját állja.
Nem moccana,
nem indula
csak egy helyütt
topog lába.

Seröitsetek
eröst rajtam
jaj Istenem,
jaj szűz Márja,
hogy a kereszt,
templom kereszt
az útamat
el ne állja.

Fatövétől,
sziklaárnytól
terem elé
javasember
pokolbéli
ki esettek
lelkét méri.
Fél szemével,
tűz szemével
reá pislant,
s bagoly fülét
ráncigálva
kos szarvával
éző jelet
ró bé a fák
derekába.

Sisteregve
jó varázslat:
duvad a hold,
felhő lebben,
hurkot vetni
a keresztre;
dőlt a kereszt,
hull a kereszt,
templomkereszt,
régii kereszt,
kicsi kereszt
falu földjén,
hideg kutak
vizes mélyén
csengve koccan.

Szól a javas,
szikra sercen:
mehetsz, mehetsz
szakadt legény,
de utadnak
nagy az ára;
kereszt nem dőlt
kút mélyére
csak úgy éppen
barátságára,
annyit mondok,
ne lépj kőre,
mert lángot dob
ott lólábad,
lila lányot
patás lábad,
kecskelábad.
Szólt a gonosz,
nagyot rőffent
s szél elvitte.

Szegény legény,
szakadt legény

fut az úton
házak tövén
árok partián,
mikor jöve
neki szembe
ő kedvese,
szerelmese.
Ő csak áll ott
szót se szólva
csak fogja a
rőt aranyat,
önti belé
kötőjébe,
fehér selymet,
drága selymet,
arany nyüstön
nyütt szép selymet
akasztja
nyaka körébe.

Édes apám,
édes anvám
nézzenek ki,
vaj' ki jött meg?
Megjőve az
édes párom,
aranyat is
hozott nekem,
szép aranyat
pengetyűset,
fehér selymet
suhobóssat.

Jere bé mán,
ne állj ott künn,
jere sze bé,
szép szeretóm,
édes párom,
nézzed mán meg,
hogyan simul
fehér selyem,
fénylő selyem
karsú hajló
derekamon.

Mét nem moccansz,
mét nem jösz bé?
Megy a legény
küszöbig ér:
nagyot rebben
rőt lámpafény.
Jai a lábad!
Uram Jézus
ördög lába,
mi lett véled,

ki tett csúffá,
én édesem,
én kedvesem,
hogy esett e
rossz varázslat?
Jere, jere
gyujtsunk gyertyát
szűz Máriának
képe előtt,
csak az segít,
az megválthat.

Nem gyűl gyertya
a kép előtt.
Nem sercen a
gyufa lángja,
vaj' mit tegyünk
segítsél sze
mán, szűz Márja,
csiksomlyói
szent szűz Márja.

VI.

Nits segítség:
gyertya nem gyúl;
sötét marad
Márja arca,
csiksomlyói
szent szűz arca.

VII.

Szegény legény,
szakadt legény,
hosszú az út.
Országútnak
sárga sara,
fehér hava
százszor másul.
Zöld fenyők közt
ezer erdön,
hét határon
esett legénvt
viszi lába,
patás lába. —
Még most is
megy talán...
Fehér fában,
sok selyemben,
búba öltén
alszik csendbe
egy leány.

Cserei Szász László

JULIEN GREEN:

A KÜLÖNÖS UTAS

Öt perce várt már a rakodóparton a *Bonne Espérance* előtt és a hatalmas hajóorr teljesen eltakarta előle az öblös folyamtorkolatot. Körülötte utcagyerekek játszottak a szénrakások és a hordógulák között. A kiabálás és nevetés kétségtelenül eljutott füléhez, de úgy látszott, mintha semmit sem látna és fejét mellére hajtotta. Nagy szál ember volt, kopottas kabátot viselt és a hatalmas zsebekbe sülyesztette kezét; kalapjának karimája szemére borult és eltakarta arcát. Mozdulatlanul állt, lábánál hatalmas utibőröndjével.

Mikor érte jöttek, ő maga fogta meg bőröndjét, amelynek súlyától megremegett a csuklója és ment vezetője után a keskeny pallón és a hajó fedélzetén keresztül. Kabinjához vezették.

Mikor egyedül maradt, becsukta a kerek ablakot, rácsavarta a biztosítózárát is, eléje húzta a kicsiny vászonfüggönyt és levette a kalapját. Negyvenes férfi volt, szomorú képű, szabályos vonásokkal, ráncok nélkül, de kora meglátzott szemének bizalmatlan és bátortalan kifejezésén és a bőr színének nem fiatalos árnyalatán. A keskeny ágyra felrántotta csomagját, aztán kinyitotta és szedegette kifelé a holmiját olyan valakinek a mozdulatával, aki el van szánva, hogy egy percre sem marad tétlen és eltereli gondolatait, elfoglalva magát valami könnyű kézi munkával. Este felé a kapitány megkérdezte egy matrózzal, hogy az ebédlőben vacsorázik-e? Nem felelt azonnal és tudni akarta előbb, hány óraker szedi fel a horgonyt a *Bonne Espérance*. Azt a választ kapta, hogy még az éjjel, tizenegy óraker.

„Jó, mondotta, nem fogok vacsorázni.”

És nem mozdult fülkéjéből.

Másnap Suger kapitány magához kérte. A kapitányban egészen a faragatlanságig ment az őszinte emberek tulajdonsága. Egész kereken megmondotta utasának:

„Uram, ön tudja, hogy úgyszólván sohasem veszek utast a fedélzetemre. A szabályzat kétségtelenül megengedné, de az én hajóm mindenek előtt kereskedelmi hajó. Az ön kedvéért kivételt tettem.”

Félbeszakította beszédét, mintha időt akarna engedni a *Bonne Espérance* egyetlen utasának, hogy köszönetet mondjon. De az ember nem szólt semmit. A kapitány zsebre vágta kezét és egy kissé csúfondáros képpel hintázta magát lábujjhegyén.

„Kénytelen leszek elkérni az iratait”, mondotta végül.

„Megmutathatom önnek, ha szükségesnek találja” felelte szelíden az utas.

„Itt mindig az szükséges, amit én akarok” válaszolta a kapitány ugyanolyan hangon.

Csönd volt, amíg az ember megigazította orrcsipetőjét és kabátja belső zsebében kotorászott. Előhúzta útlevelét és kinyitotta. A kapitány elvette és igen nagy figyelemmel vizsgálta. Kerek képére a kíváncsiság ezer apró ráncot húzott, szeme pedig mohón tapadt mindenre.

„Furcsa egy ötlet kereskedelmi hajón utazni, mondta végül és visszaadta utasának az útlevelét... Tudja, hogy hús napba telik.”

„Tudom”, mondta a férfi.

És becsukta útlevelét.

„Természetesen ez valamivel olcsóbb, kezdte újból a kapitány kissé elhúзва száját... Biztosan ezért...”

Nem fejezte be a mondatot és egészen lábujjhegyre állt, mintha meg akarná várni, mielőtt talpára visszazöttyen, hogy az utas valami magyarázatot adjon. De a férfi hallgatott.

„Egyébként, szót a kapitány, ez nem tartozik rám...”

Rántott egyet a vállán és hátat fordított utasának. Ez visszament fülkéjébe..

Hatalmas nyersanyag-rakománya csaknem szilárd helyzetet biztosított a *Bonne Espérance*-nak, habár a tenger viharos volt és a hajó haladt, nehéz és lassú járással, a komor égbolt alatt. Az első napok elég keservesek voltak az utasnak. Egyáltalán nem volt tengerész-természet; még abban is kételkedhetett az ember, ha bizonytalan járását és nyugtalan arckifejezését látta, hogy vajjon tette-e valaha is lábát hajófedélzetre. A nap legnagyobb részét kabinjában töltötte, ahol, úgy látszik, jól érezte magát. Vannak emberek, akiknek megvan az a képesség vagy tehetség, hogy mindenütt be tudnak rendezkedni, még pedig úgy, mintha mindörökké berendezkedtek volna. Hogyan csinálják? Az az ő titkuk. Elég, ha pár tárgyat máshová tesznek, ha megváltoztatják egy bútor helyét és megmagyarázhatatlan módon a szállodaszoba, ahol csak egy éjszakát töltenek, olyan, mintha hosszú idő óta az övék, a lakásuk lenne, amelyből sohasem fognak elköltözni. Kétségtelenül van bennük valami, ami szembe helyezkedik a változás gondolatával és ez a valami igyekszik mindannak, ami körülveszi őket, megadni valamikép a véglegesség látszatát. Talán ilyenfajta ösztönös érzés vitte rá a *Bonne Espérance* utasát arra, hogy, amennyire csak lehetséges volt, megváltoztassa fülkéjének képét. A fekvőhelyre rádobta saját sárgás-barna takaróját és így elfedte a hajóstársaság monogrammos paplanját. Ép így levette a fejta-masztó terítőt, amely a karosszék támláján ugyancsak a színes, hímzett monogrammal hivalkodott. A cipők helyének szánt kis deszkára néhány könyv került. Az asztalt pedig egy sarokba állította: — ott, ahol eredetileg állt — a szó-

nyegen maradó fehér folt nyilvánvalóvá tette, hogy az asztal csak bitorolja ezt a helyet. Ahová most állította, egy, a rendnél valamivel erősebb ingás biztosan felborította volna, de az utasnak csak nagyon korlátolt ismeretei voltak a tengeréről.

Az út kezdetén oly erővel verte a zuhogó eső a *Bonne Espérance*-ot, mintha egyetlen vágya az lett volna, hogy a hajót visszakényszerítse kikötőjébe. De volt-e arra valaha is példa, hogy egy hajó az eső miatt visszaforduljon? A kapitány csak nevette ezt a borzalmas időt. „Ezt biztosan magának köszönhetjük”, mondta arcátlanul az utasnak, ha véletlenül találkoztak a folyosón. Ilyenkor a nagy, sovány férfi megigazította orrcsüptetőjét és köhögéshez hasonló, örömtelen mosolyra nyílt a szája. Egy nap a kapitány nyers, kedélyes hangon szólt rá:

„Tudja, maga a vendégem; ezentúl az én asztalomnál kell étkeznie.”

Kis, kövér kezét hátul összetette és nevelésesen kiszámított hangon folytatta:

„Ez nincs kedvünkre, úgye?”

A férfi tiltakozása jeléül, megrázta fejét.

„Mondja csak, szolt hirtelen a kapitány, szokott maga beszélni is néha?”

Három nappal előbb még nem kockáztatott volna meg egy ilyen bizalmas és szemtelen kérdést. De, amint kifelé mentek a nyílt tengerre, egyre fontosabb személyiségnek érezte magát: ötven tengeri mérföldnyire a francia partoktól joga volt ilyen tréfához. A férfi elhúzta a száját nevetés helyett és, miután köszönt, visszahúzódott.

Ettől a naptól fogva egy asztalnál érkeztek a hajó elején lévő szobácskában. A nagy, kerek ablakokon át látni lehetett teljes egészében a láthatár nyugtalan vonalát. Erős, nyers fény világította meg az egymással szemben ülő kapitányt és utast.

„Itt, mondogatta Suger hátravetve magát székén, igazán érzi az ember, hogy tengeren van: egy mozdulatot sem tehet anélkül, hogy ne látná.”

És bizalmasan elmondotta, hogy az egész hajón leginkább ezt a helyet szereti, itt érzi magát legjobban. Azt lehet mondani, születésétől fogva, tengerész volt: a szárazföldet, a városokat nem szerette. Csak hajójának magányát szerette.

„Biztosan azt gondolja rólam, hogy vidám ember vagyok, mert tréfálkozom, mondotta. Alapjában véve a búskomor emberek vidámsága van meg bennem.”

És mintha ez a bizalom megérdemelné a másik bizalmát, hirtelen hátravetette fejét és felkiáltott:

„És ön! Beszéljen valamit magáról! Sohasem szól egy szót sem.”

Ez igaz volt. A férfi egy szót sem szolt. Csendben evett, orrcsüptetőjén át nézte a kapitányt, felkapta a fejét, de hang

nem jött ki belőle. Pedig nem is látszott félénknek; szemében megvolt a rövidlátók merész kifejezése, akik nem kételkednek benne, hogy a világon mindenki ismeri ezt a tökéletlenségüket és ennél fogva tudják azt is, hogy kénytelenek mereven nézni az embereket, ha tisztán akarják őket látni. Néha mégis átsuhan valami az arcán, de ez túlságosan gyorsan történt ahhoz, hogy a kapitány megfigyelhesse. Talán valami hirtelen rosszul lett következménye volt? Hirtelen lesütötte szempilláit, szembogara elhomályosodott s mintha kitágult volna. Borzalmas kétségbeesés terült arcvonásaira, egy pillanatig tétovázva lebegett s csaknem azonnal el is tűnt egy arcrándulással. Ilyenkor az utas mindig levette orrcsüptetőjét és kissé lehajtotta fejét.

Ebédjük végénél tartottak és a kapitány késével játszott: a mutatóujján egyensúlyozta.

„Hát igen, ismételte, ön soha sem szól egy szót sem. De azért én reménykedem. Még egy pár nap a tengeren, és beszédesebb lesz.”

Az utas vállat vont, levette szemüvegét és megtörölgette. Mintha azt mondta volna: „Majd meglátjuk.”

A kapitánynak kétségtelenül igaza volt. Egy hét egy teherhajó fedélzetén, vagyis az utas számára a körülbelül tökéletes magány, megváltoztatja az embert. Még a búskomorak sem tudnak ellentállni. Beszélni kell, ismeretséget kell kötni, barátokat kell keresni, még ha megérkezéskor a kikötőben örökre el is hagyjuk őket. De nem különös, hogy öt vagy hat napi tengeri utazás után az ember egyre kevesebbet gondol a kikötőre és hajlamos egészen meg is feledkezni róla ép olyan mértékben, mint ahogy feléje közeledik? Az út egyhangúsága megszállja az embert és ezzel együtt az a különös gondolat is, hogy ami már oly számos órán át tart, az nem is szünhetik meg soha. Ha legalább volna egy percnyi gondolatokat elterelő esemény, ha egy sziget mellett haladnának, ha lehetne látni a messzeségben a szárazföld egy csücskét; de semmi sem zavarja meg a végtelen vonalat, melyet látni felébredéskor, az étkezések alatt, az egész napon át. Ideges természet számára ez a látvány nagy megpróbáltatás, csaknem kín. Ezért vágyódnak a hajó fedélzetén az emberek társaik társasága után, mintha az volna az üdvösségük, még akkor is, ha megvetik őket, még ha gyűlölik is őket; mert kell, hogy éljenek, hogy megmeneküljenek a napok összemorzsoló unalmától, a tengertől, ettől a *leviathan*-tól, mely őket vigyázza és csendben követi.

Említettem, hogy a *Bonne Espérance* Franciaországból Amerikába ment? A leghosszabb utat választotta és egyenesen Savannába tartott. A kapitány már régen megalkudott a tengerrel és amennyire lehetett, segített magán: elbeszélgetett a legénységgel vagy, ha véletlenül akadt, az utasokkal. Egy utas nagy szerencse volt. Mint olyan sok középszerű ember, akik elolvastak egy pár regényt, a kapitány is nagyra

tartotta pszichológiai érzékét és élvezettel figyelte meg környezetének tagjait. Hitte magáról, hogy megvan benne az éleslátás és biztosra vette, hogy pár nap alatt meg tudja találni az általa megfigyelt emberek *képletét* (mi is azt a szót használjuk, amelyet ő annyira szeretett). Nem merném azt állítani, hogy írásban is lefektette megfigyeléseit, de minden esetre hajlamos volt erre is. Mikor már kiadta mindenkinek a parancsot, ellenőrizte a szolgálatot, ott állt előtte még mindig a hosszú nap, amit valamivel ki kellett töltenie. Így aztán az utas értékes szórakozást nyújtott neki. Szerencsésnek érezte magát, hogy a hajóján van, mint ahogy a geometriával foglalkozó tudós dörzsölgeti a kezét egy nehéz probléma előtt. Jól meggondolva a dolgot, kedvére volt utasának hideg modora, hallgatása, mely eleinte bosszantotta, sőt zárkózottsága is, mely, mindent összegezve, elnyújtotta és érdekesebbé tette a játékot.

De az utas, úgy látszott, el volt szánva a hallgatásra. Szemmel látható volt, hogy a kapitány kutató tekintete nincs inyére meg az is, hogy az étkezések idejét végtelenül kellemtelennek találta, de igyekezett, hogy semmi se látszódjék meg ezekből az érzelmekből és ami mégis észrevehető volt, az akarata ellenére látszott. Ha a kapitány valóban olyan jó megfigyelő lett volna, mint amilyennek magát tartotta, az utas egészen biztosan félt volna tőle: de a jó ember hamis nyomon járt és azt hitte, hogy egész egyszerűen valami gőgös embergyűlölővel akadt dolga. Igen örült ennek a felfedezésének és roppant öröklődött, hogy ügyes kérdéseket tegyen fel, melyek hízelegnek az utas hiúságának s egyszersmint ráveszik őt, hogy bizalommal beszéljen önmagáról. Ez a módszer sem vezetett sikerhez, mint ahogyan nem volt eredményes ezt megelőzően a kapitány goromba viselkedése és aprólékos vallatása sem. Az utas nem szólt semmit; csak, mikor a kapitány már túlságosan nógatta, lehajtotta fejét, mint ahogy hirtelen szélrohamban az ember le szokta szegni a fejét.

Most derült volt az ég és mintha a *Bonne Espérance* gyorsabban haladt volna. Langyos idő volt. A hajó orrán megtörő habok alig zavarták meg az uralkodó csendet. De az utas nem hagyta el kabinját. Úgy látszott, egyedül ott talál békességet. Azt mondhatta volna az ember, ha a kicsiny fülkén kívül mindentől félnie kellett és, ha kilépett az ajtón, élete veszélyben forgott. A fedélzeten járó matrózok néha megláttak az egyik kerek ablakban egy sáppadt, bizonytalan tekintetű arcot, amely hirtelen ijedten visszahúzódott.

Eleinte értetlenül állt a kapitány ez előtt a konok hallgatás előtt; később haragudott érte. Meghívta ezt az embert az asztalához, őszintén beszélt vele, mint valami barátal, régi barátal, sok mindent elmondott neki a saját életéből és mit kapott mindezért cserébe? Semmit. Kétségtelenül érde-

kes dolog behatolni egy hallgatag ember titkaiba pusztán a megfigyelés és okoskodás segítségével, de a harmadik hét végén a kapitány torkig volt vele. Volt valami elijesztő és utas mogorva arcán és hallgatása sem volt többé érdekes.

Az utazás végére járt; néha egy-egy tengeri sirály, a közeli szárazföldek hírhozója, már lecsapott a fedélzetre, hogy tüstént tovaszálljon töröttvonalú szárnyának lomha csapásaival. Egy nap, mikor felkelt az asztaltól, a kapitány odaállt utasa elé, aki egy szót sem szólt egész étkezése alatt. Lábujjhegyre állt, aztán újra a talpára ereszkedett.

„Tudja, holnapután megérkezünk”, mondotta.

A férfi felemelte a fejét. A kapitány szigorú arckifejezése kétségtelenül megijesztette. Elhúzta a száját, levette orrcsüptetőjét és elhaló hangon válaszolta:

„Tudom.”

Annaira megtörtnek látszott, hogy a kapitány ingerültségét elmosta az együttérzésnek hulláma.

„Nincs valami baja?” — kérdezte Suger egy pillanatnyi várakozás után. „Nem beteg?”

A férfi a fejét rázta.

Amint fülkéje felé ment, a hajó váratlan ingása eltaszította a faltól, amelyhez támaszkodott és nekilökte az egyik fedélzetre rakott mentőcsónaknak. Görcsös mozdulattal kapaszkodott meg a kötélzetben és olyan ember borzalmával tekintett a tengerre, mint aki hirtelen a halállal találja magát szemben.

„Ne féljen semmitől”, kiáltott rá a kapitány, aki szemmel kísérte. Odament hozzá és segítette, amíg kabinjához nem ért.

Ez a nap is elmúlt, mint a többi, azzal a különbséggel, hogy a kapitány a szokottnál kevesebb kérdést tett fel. Látszott rajta, hogy megalkudott ezzel a szótlansággal, melyet legyőzni nem tudott, sőt, becsületére legyen mondva, kedélyes hangulatban kedvesebb akart lenni, mint eddig volt. Talán az utas teljesen letört arckifejezése hatotta meg? Néha titokban rápillantott és gyászosan kapkodta fejét. Az utas igen keveset evett és csaknem egész idő alatt a tányérjára görnyedt, kezével fáradhatatlanul dörzsölgetve térdeit. Gondos és szegényes öltözéke után, hosszú magasan gombolódó kabátjáról tanárnak nézhette volna az ember. Az utolsó nap ködös, de nyugodt tengerre virradt és midőn a két ember utoljára asztalhoz ült, az ég ragyogott: a friss szellő illatgomolyagot hozott, amelyekben mintha fel lehetett volna ismerni a földnek és a fáknak boldogító szagát.

„Hát akkor, mondta a kapitány bort töltve vendégének, váljunk el mint jó barátok: igyunk egymás egészségére.”

A férfi bamba, szenvedő képet vágott. Felemelte poharát, egy pillanatig a levegőben tartotta, aztán hirtelen elejtette az abroszra és a szőnyegre.

„Valamit meg kell mondanom önnek”, mormogta.

Elsáppadt és megismételte hangosan, amit mondott, mintha attól félt volna, hogy a kapitány nem hallotta. Ez a meglepetéstől és a boldogságtól nem tudott hova lenni.

„Nocsak, mondta nevetve, hát nem megmondtam önnek? Tudtam én, hogy a végén mégis csak beszélni fog. Ismerem én a tengert!”

Harsány nevetésében egy csöpp kényszeredettség is csengett.

„Nyugodjék meg, folytatta, látva, hogy az utas reszket. Nekem mindent el lehet mondani. Valóságos mintaképe vagyok a gyóntatónak.”

Ekkor az utas az asztalra tette két kezét és olyan ember mozdulatával hajtotta előre fejét, mint aki lelkébe mélyed. És elmondotta történetét.

Mikor végighallgatta, a kapitány letette poharát és így szólt:

„És aztán?”

„És aztán, ez minden”, felelte az utas.

Micsoda? kiáltott fel Suger, és ezért vándorol ki? Megbolondult? Nyugodtan élt Franciaországban...”

„Nem voltam nyugodt.”

„De lehetett volna. Senki sem gyanakodott önre.”

Az utas fejét rázta.

„Ugyan, folytatta a kapitány, van még valami más is, biztosan. Ez magában még alig nevezhető bűnnek!”

Ezekre a szavakra az utas hirtelen felemelte a szemét és a kapitányra nézett. Halántékát kiverte a verejték. Egyszerre ökölrel az asztalra ütött és felkiáltott:

„Amit most önnek mondtam, az mind hazugság. Becsaptam. Én nem vagyok bűnös.”

„Hát akkor mi az ördögnek meséli nekem ezt?” kérdezte a kapitány.

„Mert rákényszerített. Folyton engem néz, mindenféle kérdéseket tesz föl, olyan, mint valami rendőr, aki a gyilkost keresi. Mondtam valamit, ami éppen az eszembe jutott.”

Még egyszer az asztalra ütött öklével és elcsukló hangon kiáltotta:

„Féltem. Megijesztett. Üzleti ügyeim miatt megyek Amerikába. Egyáltalán nem vagyok gyilkos.”

A kapitány nyugodt arccal vont a vállát és mosolygott.

„De igen, mondta, de nincs semmi oka, hogy tőlem féljen. Én nem árulom el.”

Az utas lehajtotta fejét és orrcsüptetője lehullt az asztalra. Ebben a pillanatban a sziréna hangja hasított bele a levegőbe, azután valaki elkiáltotta magát a hajó orrában: „Föld!” A kapitány egy ugrással talpon volt és kipillantott az egyik ablakon.

„Föld.” Mondta ő is. Hozzátette:

„Köszönöm szépen! Már tíz perccel ezelőtt láttam.”

És fontoskodó képpel kilépett az ebédlőből.

Lement a kis lépcsőn, amely a fedélzetre vezetett és parancsokat osztogatott a járó-kelő legénységnek. A kémények körül vad rikácsolással madarak keringtek. A láthatáron egy sötétebb csík jelezte Amerikát.

Ekkor a kapitány visszafordult az ebédlő felé, melynek hat ablaka látszott és kezét két oldalt szája mellé téve, boldog hangon kiáltott:

„Hahó! Utas! Megérkezünk!”

De az utas már néhány perce halott volt.

Zigány Miklós fordítása.

TŰZ TAMÁS:

NYUGTALANSÁG

Gyémántmezőkön bolygok én,
kalandorok dús álma úz.
Kopott kövekben szunnyadoz
a sárga tűz.

Hétköznapok hűs fővenyén
keringek körbe hallgatag.
Aranyló fényben álmodik
az őszanyag.

A tűnő órák tengerén
két mozdulat közt rámköszönt
s fehér tűzével hívogat
a drágagyöngy.

Barátaim, ne bántsatok,
ha lelkem nyugton nem marad:
az álmaimból rámragyog
a zöld smaragd.

Elomló víz az életem,
az ujjaimon átzokog
s aranyhomokká szűröm át,
míg álmodok.

Anyám, ki rettegsz szívemért,
ne sírj, ha egyszer nem találsz,
ha nem tér vissza bús fiad,
a gyöngyhalász.

HEGEDŰS ZOLTÁN:

PIPÁS ERDŐK ALATT

Szaladt velünk a kis parasztszekér.
Az úton csikorgott már a hó,
az odvas sziklából kibujt az éj:
a Jád völgyében vitt a kaptató.

Az égen ordas felhő bandukolt.
A Kőrös vize dermedezve állt,
széles jegén a holdfény kóborolt
s ezüstözte a roppant éjszakát.

A pipás erdők páráztak körül,
alattuk mentünk gyorsan, hallgatag:
— húsz tél időnyi rabságból, jelül
csupán e komor hallgatás maradt.

A két mokány ló fujtatva megállt.
A partra léptünk, ott tüzet verénk,
mint sötét vér, úgy bugyogott a láng,
és havas ormok borultak elénk.

A jövőt lestük, és a fürge, gyors
tűznyelveket, mi forrt és dohogott,
hazánknak sorsát... ó, mi furcsa sors!
Az ég pirult, s a nagy tűz lobogott.

S szaladt tovább a vén parasztszekér,
az úton csikorgott még a hó,
velünk futott a csengő téli éj:
a Jád völgyében vitt a kaptató.

KÉZAI BÉLA:

NÉP A HALÁL UTÁN

(Hozzászólás a Vigilla csángó-vitájához)

A kismemzeti sorsra juttatott népek életében a szétszóródás nem szükségképpen kísérőjelensége az erők lassú elapadásának. Azt sem állíthatjuk, hogy a népi centrumokból kiszakadt vagy levált törmelékek elháríthatatlan sorsa a felszívódás. Mindkét bizonykodás igazolására gyakran hozzák elő példaként az íreket, sőt a baszkokat, akik az újvilágban, emez utóbbiak pedig Délamerika népi és faji kaleidoszkopjában szinte magasabban és élszántabban, mint odahaza, őrzik népi egyéniségüket. Az újkeletű, pontosabban a tizenkilencedik századi nacionalizmus vajmi keveset magyaráz annak a csodálatos kötőerőnek a tartalmából, mely, ezer és ezer mérföldön át, merőben más égbolt alatt is éppúgy tapaszt és összefog, mintha csak két otthoni faluról lenne szó, amelyben rokonnemzettségben élnek. Keveset magyaráz e kötőerő lényegéből a vér- és a fajmithosz, hiszen éppen a példának tartott írek és baszkok, ezek az annyiféle vérrel vegyült népek, hivatkozhatnak a legkevesébe erre a kötőelemre. Bizonyos az is, hogy ezek a népek, miként a magyar, öntudatukban hordozzák igen távoli magyarságuk homályos emlékét és sejtését annak, hogy történelmi életük java nemcsak időben, hanem térben is messzire esik attól a ponttól, ahol mai életüket tengetik. Az öntudatlan, az inkább ösztönösen érzett emlék — igaz — holt súlya a léleknek, mégis gravitációs erőt jelent, amely az egyént s a néptöredékeket egy nagyobb centrum felé vonja. Lehetséges azonban, hogy ez a centrum már nem is létező: földrajzi körvonalai meg sem határozhatók, amennyit pedig tudunk róla, amennyit ismerünk belőle, azon is idegen nép lakik. A magyarság lappangó keleti nosztalgiaja és gyakran felbukkanó gyökértelenségi érzete is talán arra utal, hogy történelmi, népi életének hajdani centruma, súlypontja azon az immár csak hipotétikusan körvonalazható földrajzi térre esett, amely a nagy kínai faltól a Kárpátokig húzódó tájakat foglalta magában. A magyarság még ma is „Skythiából kijöttnek” tudja magát: nem szólam ez, hanem egy állapot pontos rögzítése, egykori térbeli állásának emléke. Pontosán azonban senki sem tudja már, hogy e roppant medence melyik pontján kell keresnünk Skythiát; csak azt tudjuk, hogy több Skythia volt, amely különböző időben e medence különböző pontján létezett: az elnevezések, mint Skythia, Magna-Hungaria stb. csak a történelem reflektorfényében megfigyelt pontjai egy állandó hullámmzásban lévő, nagy magyar népi életcentrumnak.

A mai, dunai magyarság e nagy népi centrumnak csak kirajzása, nyugatra torlódott töredéke, amely a tatárjárásig, tehát a hcnfoglalástól számítva majdnem háromszáz esztendeig fenntartotta kapcsolatait a Keleten maradt nagyobb népi centrummal. Julián és társai nem az első őskutatók voltak, hanem az utolsó magyarok, akik a dunai diaszporából „hazamentek”, hogy azonnóm kíváncsian lássák az óhazát, mint ma az Amerikába kivándoroltok utódai atyáik földjét.

A bessenyő támadás leszakított bennünket a központi magyarság testéről, amelynek ez a héttörzsnyi tömény legnyugatibb ága volt. A bessenyőktől való elugrás megmentette az életünket: a régi haza elpusztult a mongol áradatban, népi ereje felolvadt benne s csak a skythiai roppant medence nyugati peremére dobott szőrvány: mi maradtunk meg, hogy új kristályosodási pontja, új centruma legyünk a magyar népiségnek, amely ki tudja, hányadik Hungariában éli a maga sorsát?

Hihetőleg a moldovai csángók e keleti Skythiák egyikének népi maradványai. Népiségüket feltöltötte s ennyire a reánk is járt mostoha sors engedte, a nyugati magyarság táplálta ezt a maradványt, de a csángóság a maga alapformájában nem a dunai magyar nép keleti kirajzása, hanem a Skythiák egyike. Hazájuk nem Magyarország s talán nem is a szűkebb Erdély, még kevésbé a román Moldova, hanem az a földrajzilag körülhatárolatlan tér, amelynek valóságát önmagukban hordozzák. Összetartó és tapasztó erejük valami belső, valami lelki valóság, amely független az aktuálisan adott földrajzi tértől, amelyhez nem is kapcsolhatják a maguk népi tudatát, hiszen az a táj merő idegenséget sugároz rájuk. Menedékük, fogózó pontjuk tehát a katolicizmus, ez az ő Cívítás-uk.

Ignác Rózsa nagy, epikus erejű regényének minden lapjáról — a szenvedésnek és a bolyongásnak annyi megrendítő képén túl — ez a túlvilág nyilatkozik meg.

E sorok írója elfogódottan és felkavartan, meghökkenéssel és fájdalommal, két éjszakán át csendes vitatkozásban e könyvvel, ezt a „Közbenső Skythiát“ látta meg ebben a bizánci-fanariota, balkáni kaleidoszkópban. Nem szétszóródásban és lassú felszívódásban elvesző, tragikus képlet a csángó magyarság, nem kiszakadt vagy levált törmeléknép, hanem a keleti magyar őshazákat a dunavölgyi nagy magyar „diaszporával“ összekötő láncszem. Egy magyar nép, amelynek a ránk maradt gyér nyomokból kimutathatóan, évszázados küldetése volt, hogy a Kárpátoktól Karakorumig sátorozó és letelepült ó-magyarság felé a kereszténység közvetítője legyen. Népi mivoltukat szinte oly kizárólagossággal meghatározó katolicitásuk is ennek a küldetés-tudatnak az üledéke. Egy nép, amely a halál után is él, valóban csak ennek a transzcendens és morális kötőerőnek a birtokában élheti túl a testi létet és abszorbeálhatja a testi, kollektív létezés minden jegyét: a nyelvben s a nemzetiségben való szekunder létezés feltételeit is, mindaddig, míg egy kedvezőbb történelmi konstellációban Phönixként fel nem támadhat ismét...

Kézai Béla

VÉGH GYÖRGY:

HÚNYÓ TÜZEKNÉL

(MÉCS IMRÉNEK)

Lankad a láng; tégy a tűzre, kedves,
dobj néhány fát a hamvadó parázsra:
lobogni fog megint s a játszi lángban
felködlik tán jövőnk múló varázsa.
Űlj vissza mellém és nézzünk a tűzbe,
mint hajdan nagyapó öreganyóval,
mikor tűnt ifjúságukat idézték,
mit nem hoz vissza többé semmi sóhaj.

... Patak mellett lakunk, széljárta völgyben,
házunk előtt álmos akácok állnak,
már ősre jár, a fák sűrűn bőlongnak
s a darvak is már messze-messze szálltak.
A pattogó tűznél ülünk mi csöndben,
öledben lusta kiscicád dorombol,
én hallgatok s csak téged nézlek egyre;
— bár kék hegyekre látnék ablakomból,

ködös hegyekre, kéklő havasokra,
hová a pajkos szél még mindig úzne;
— de fejedet fáradt vállamra hajtod
s csak bámulok, csak bámulunk a tűzbe.
Egy régi téltre révedünk a csöndben;
— már akkor is fáradt volt gyöngye vállam —
lángok kígyóztak öblös kandallónkban
S kinn szél zúgott a késő éjszakában.

Hideg szél zörgetett be ablakunkba
és te belém kapaszkodtál ijedten
— hajad még kékes volt a tompa fényben
és messzi tájak ködlöttek szemedben...
... Kihúnyt a tűz, ne tégy rá többé kedves,
ne dobj már fát a lankadó parázsra,
— sötétre festené talán jövőnket
a tölgyhasábok újabb lángolása.

IJJAS ANTAL:

KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

Mit gondolhatott arról a hideg arcról, amelyhez kissé felfelé kellett tekinteni, hiszen kicsiny volt még, majdnem egészen kislány, — mit gondolhatott arról, hogy kettőnk sorsa együvé kapcsolódhatik-e és hogyan? Azt hiszem, hogy nem gondolt semmi ilyesmire. Szeretett; és nem úgy szeretett, hogy akart volna érte valamit, nem úgy szeretett, hogy mérlegelt volna bármit is, mérlegelte volna akár azt a lehetőséget, hogy elveszem, vagy akár csak azt, hogy én is szeretethetem-e; ő volt és ő marad az egyetlen, aki anélkül szeretett, hogy bármi gyakorlati szempontot, vagy érdeket mérlegelt volna, azért a titokért szeretett, ami én magam vagyok, minden egyéb vonatkozás és kapcsolódás nélkül, ami akkor voltam, állás, megjelenés, pénz, név és jövő nélkül, ágyra járó egy öregasszonynál, aki sülttököt árult délelőttönként a kispesti piacon, induló író voltam, egy zakatoló öreg írógép ölén görnyedt délelőttökkel, sok belső tanácstalansággal és tájékozatlansággal, az elem meredő társadalmi akadályok sziklafalai előtt, sokszor csüggetegen, az idegességtől sóványan, a magányosságtól mogorván, s e pillanatban is borotvátlanul. Mégis szeretett. Egyedül önmagamért. Most már szerethetnek, de azzal mindig összekapcsolódik, hogy polgári állásom van, szerepem, nevem; akit szeretek, elvehetem. Azonban egyedül önmagamért soha senki sem szerethet többé.

... Kispestet éppen miatta hagytam ott, nemsokára, nem vállalhattam felelősséget többé éppen érte és miatta. A jelenet örökké bennem marad.

Nem emlékszem a hónapra, de tél volt, erősen havazott és az utca elől mélyen hátranyúló keskeny udvar sikátorában és földszintes házai között egyre magasabban emelkedett a hó. Akkoriban egyre több gonddal küzdöttem, egyre ritkábban írtam olyant, aminek hasznát tudtam volna venni; a szocialista mozgalmak történetét jegyezgettem, alakjairól írtam portrékat, közelebbi cél nélkül, pusztán akkori érdeklődésem szerint, a környezet hangulatától lenyűgözötten; — a környezet, amit vállaltam, fölém nőtt. Azon a napon egész nap dolgoztam, az ifjú Marx alakja tartott lekötve, háttérben a kor, a tüdőbajos Weitling lázas látomásai, a proletárság jövőjéről, a francia szocializmus embertelenül racionalista geometriájával megszerkesztett falanszter egy olyan

munkatársadalomról, amelynek összetevői nem emberek, hanem funkciók elvont vonalhálózata, s köröskörül a valóság, az angol ipari kapitalizmus fiatal Herkulese, a Kontinensen pedig láz a megrémült fejedelmi abszolutizmusok csonkjai-ban, forradalmak az európai városokban, s a fiatal Marx, filozófus, forradalmár, magántudós és elméjének nyugtalansá-ga szerint élesen és kegyetlenül zsidó, a rabbik unokája, a maga messiánista terheltségével megálmodja az emberiség felszabadítását, Hegel szerint megírja evangéliumát, a „Ki-áltványt”. A jelenet nagy. Máig is vallom, hogy a tizenkilén-cedik század történelmének tengelyei forogtak abban a brüsz-szeli padlásszobában, ahol az az írás megszületett. Ennek je-leneteivel küzdöttem, közben még koraaeste háromszor négy-szer is átjött hozzám a kislány, — az apja hív, menjek át hozzájuk.

Mindig elküldtem, majd később, végre felálltam, égő szemekkel és szédülő fejjel, ettem valamit, étvágy nélkül és szórakozottan, kiűn a konyhában a konyhaasztalnál együtt vacsoráztunk F. nénivel és Kamillóval, aki nyersen kiszabott bütordarabrészeket húzott kiskocsin politúroztatni egész dél-után, egészen át volt fagyva; azután vállamra kaptam a ka-bátomat és kiléptem az udvarba.

A keskeny udvar úgy állt előttem, mint valami sánca, a szegénység egyik sánca a tél ostromában, feketén és beha-vazottan, két oldalán embermagasságúra lapátolt hófalak, és az elfüggönyözött ablakokon és üveges ajtókon át szegényes és sápadt derengés süttött ki itt is ott is. Hideg volt és a der-mesztő hidegben csak úgy a vállára dobott könnyű kendő-ben futott újra a mi ajtónk felé a karcsú, törékeny lányalak, fődetlen fején hajának hamvasszőke koszorúja tompán meg-megcsillant, amint átfutott a kivetődő halvány fényderengés egy-egy kéréje között. Elém szaladt a néptelen udvaron.

Csak tréfa volt, amit tettem, széttárva útjában kabáto-mat, de a következő pillanatban ott volt, a kabáttal együtt összezáruló karjaiban, ott volt és egyetlen pillanatilag vagy talán kétezer évig belezuhantunk ebbe a szótlán és mozdul-atlan keserű ölelésbe, belezuhantunk mind a ketten szinte mint valami feneketlen kútba, amelyben a zuhanás és a meg-lepődés nem akar végetérni. Mindössze ennyi volt. Azután bementünk mind a ketten fakó arccal, szédülve, szinte in-gadozva, maradtam még egy negyedórát, aztán eljöttem, más-nap még láttam szegyenkező és boldog mosolyát a néma és közös titok felett, de lesütötte szemét előttem: odadobva lá-bam elé mosolyát, mint valami sápadt és édes rózsát. Én pe-dig villamosra ültem és bejöttem Pestre, pénzt szereztem és a hetedik kerület egyik mellékutójában, közel a napilapok szerkesztőségéhez, kivettem egy kis hónaposszobát, olcsó, hi-deg és majdnem fűthetetlen zugot, összeszedtem odakünn a holmimat és eljöttem, sietve és zavartan: munkám van és bent kell élnem Pesten. Tőlük el sem búcsúztam. Fejest ug-rottam a munkába és a gondba, mert sokkal drágábban kel-

lett élnem; de eljöttem, mint akit kergetnek, vagy aki hűtlen lett adott szavához, vagy ellopott valamit.

Nincsen tovább a történet. Új címemre, amit hátrahagytam F. néninél, nemsokára érkezett egy levél. Aki írta szépírást is tanult a polgáriban, de gyöngé és agyondolgozott lányujjai még se a tollhoz voltak szokva. Arról írt gondosan formált, mégis ingadozó, formátlan és gyermekesen gömbölyű betűivel, hogy ...de inkább ideírom az egész levelet, mert még most is megvan.

„*Kedves Anti úr*” — írta (sohasem szólított másképp, mint Anti úrnak) — „*azóta én is állásban vagyok.*” — (Ki tanította meg az írni tudásnak arra a titkára, hogy egy időpontot csak ezzel a szóval jelezzem, ezzel az egyetlen szóval: „*azóta*”? „*Azóta*”: lehetett volna benne szemrehányás is, mégsem volt benne. Vallomás valamiről, amiről sohasem esett szó, vallomás a kérés, amit nem mer megkockáztatni: s mind ez ebben az egyetlen szívéből véresen kiszakadt szóban — „*azóta*.”) — „*A Nefelejts utcában vagyok alkalmaztatásban aüzletben. Most még csak a kalapokat viszem ki, de majd én is kitanulok és szeretnék megtanulni gépet és gyors írást is. Hét óra után szoktam hazamenni. De azért sokszor és szeretettel gondolok Anti úrra.*”

A rideg pesti tél övezett, homályos levegőjű kávémérések melegében menekedve írtam sokszor napi két csésze kávé mellett, kegyetlenül új problémákkal viaskodtam magamban, új kategóriákat szemlélve a társadalom életét és a történelem eseményeit, most már a Fővárosi Könyvtár szociológiai könyveit véve ki, sokszor éheztem és egyszer kegyetlenül beteg is lettem, így egyre halványabb lett előttem emléke, hiába gondolt rám sokszor és szeretettel, de azért mindig a szívémben zúgtak ennek a levélnek elfojtott fioritúrái, a roppant dallamáradás az egyszerű és szegényes szavak mögül. És tudom, hogy soha nem lehetek többé ilyen édes senki szívének se, mint ennek az egyszerű és tudatlan kis szívnek és mindig úgy gondolok reá, mint egy virágnak illatos nedvek áramából szőtt szívére.

VIII.

Dehát ez az előző évben volt. Most itt ültem a mellékutcai éjszakai kávéház sarokasztalánál, a fényben, a füstben, zenében. A kávéház olyan, mint a régi bécsi kávéházak, barnára politúrozott deszkafalak és „kassza” megkopott, ódon füstszínű aranyozással, a méhükben tükröződő füsttengertől homályossá lett nagy tükrökkel a falakon, a villanylámpák tejszínű üveggömbjeivel, most éjjel előtt még néhány unatkozó vendéggel.

(Folytatása következik.)

Ijjas Antal.

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

A TEMPLOMÉPÍTÉS

„Megelégszem, ha derekabb embereket munkára hívok, hasonlóan a harangozóhoz, ki először van talpon, hogy másokat a templomba szólítson.“
(Bacon.)

Az ember apró mértékeitől determinált életében, az idők kezdetétől törekedett a végtelen Istennek minél tökéletesebb templomot emelni.

Minden kor építészeti fejlettségének legmagasabb fokán a templom áll.

A görög építészet és a görög templom — kibontakozása, virágkora és hanyatlása — azonos értelmű.

A keresztény templom építészeti fejlődései és változásai párhuzamosak a kereszténység megfelelő fázisaival: Az Ókeresztény bazilika egyenes fedésével, szigorú architektúrájával, a görög-római pogány multtal szemben álló merev értetlenségével (egyenlő magasságúra fűrészelt görög oszlopok stb.) híven tükrözi az Ókereszténység puritán testvéri közösségét. Mily ellentétet mutat Bizánc aranykupolás csillogása, pompázó fényűzése. S mennyire azonos a Kelet-római császárság külsőséges fényével.

A népvándorlás dinamikus ténye és az eltelt évszázadok alkalmat adtak a római formavilág felszívódására és asszimilálására. Ez az asszimilált, immár keresztény formavilágot látjuk feltűnni a római települések egyes vidékein a *román stílus* alkotásaiban.

A román bazilikát a hívók serege emeli. Minden mester igyekszik tehetségének legjavát Istenszolgálatra, templomépitésre felhasználni, mondhatni: felajánlani. Valamennyi építő közösen dolgozva csodálatos eredményt ér el. Az alkotók név nélkül, — egyéni becsvágyukat feloldva misztikus áhitatukban, — faragják a köveket építő anyaggá, szoborrá, ornamentikává. Nem az ember tűnődöklök, hanem az *eszme*: a kereszténység. Azután észrevétlenül győzedelmeskedik a statika egyik legnagyobb forradalma a gótikában. Kiderítetlen az eszmei vonalvezetés, amely a templom falait végül is mentesíti a teherhordástól, és módot ad a hatalmas színes üveglablakok teremtésére. Az épület statikai tökéletesítése volt-e a cél, vagy a színes üveg maga? Nem tudjuk. A kor erőfeszítésének eredményét látjuk csak és az elbűvöl fenségével.

A renaissance templom is a kor-ideál tükröje. Valamennyi renaissance templom az egyéni ember (ember, mint a teremtés koronája) dionyzoszi magatartása az Isten iránt. — A barokk templom az abszolutizmust, a szubordináció egységesítő erejét tükrözi. — Az eklektikus kor talajtalan, elégedetlen — kereső lelkiességét a szecesszió negatívizmusa váltja fel, és a vasgerendától a vasbeton szerkezetig vezet.

A vasbeton szerkezet felületes szemléletben, vertikális-horizontális szigorával az Ókeresztény lelkiesség újraéledésének látszatát keltheti. Azonban ez a szüksézává tagoltság a vasbeton legprimitívebb alkalmazásából született.

A templomépítő előtt sohasem lebeghetett csupán anyagi értelmű szempont. Nem egy helyiség, melyben meghatározott számú

ember imádkozhat, énekelhet, volt csak a feladat, hanem elsősorban *Isten templomát* kellett felépíteni. Tehát a szükségszerű materiális aktus mindig misztikus célnak volt alárendelve.

Ezzel elértünk a ma templomának, a vasbeton templomnak archimedesi pontjáig.

Vajjon képes-e a darvinista evolucionizmus észszerűségein nevelt kor tomista elemek jegyében alkotni?

El Európában egy keresztény elit, működik egy expanzív erejű katolicizmus, amely magáénak mondhatja Európa szellemi fölényét. S amint *Jacques Maritain* ajkán nem anakronizmus a tomista filozófia, úgy nem korszerűtlen az észlény misztikus magatartása ott, ahol az értelme gyenge szálai csak tapogatóznak. Ahol csupán rendszereket állíthat fel, melyek pusztá létükkel mérnek csapást alkotójukra.

A misztikus értelmű vasbeton templom megszületéséhez a kor feleszmélése szükséges. Ez azonos a szellem és az anyag tisztulásával. Az anyag tisztulási folyamata a szellem tisztulásának függvénye.

Korunk civilizációs és kulturális alaptörvénye bennfoglaltatik a jó vasbeton ház lényegében: „Nincs felesleges atom a szerkezetben“.

Ennek megvalósítása, — az egyéni képzeletvilág alárendelése az anyaggal szemben, — megköveteli az alkotó magasrendű alázatát, anyaga és maga az alkotás iránt.

E tétel, és hogy a templom építésénél a materiális aktus misztikus célnak van alárendelve, összetevőkként eredményezik a jó vasbeton templomot.

A templomnak a legmodernebb, — legaktuálisabb statikai szerkezetnek kell lennie. Tehát a húzó-nyomó erőket szétválasztó torzfelületés boltozású térnek, melynek burkolása és díszítése, egész belsősége a kor csúcseredményeit csoportosítja.

Magyarországról szólva, ahol az anyagi erők hiánya miatt a vasbeton építészet még gyermekkorát éli, meg kell elégedni a legprimitívebb hibák kiküszöbölésével. Magában a templomépületben fellépő farizeusság a nálunk még uralmon lévő vertikális-horizontális tagoltságú szerkezet „malter-architektúrával“ való elbujtatása. (A szögleteknek habarccsal való „boltíves kiképzése“ stb.) A templom, képző és iparművészet körébe eső alakításánál hasonló „elvek“ kiküszöbölése szükséges.

Nem lehet szempont a nép tetszése vagy nem-tetszése. Hiszen a kultúrának — vétkes mulasztások folyamányaként — csak igen kevesek részesei. A templom önmagában is nevelő hatású, tehát nem épülhet abban a fázisban lemaradt kultúrnívóban, amiben a nép él.

Szükséges, hogy a templomépítő mesterek *azonos katolikus világnézetben és azonos művészeti hitvallásban* összeforrt emberek legyenek, kik átérzik a templomépítés tulajdonképeni lényegét.

Z. Gács György.

K Ö N Y V E K

HEGEDÜS LÓRÁNT: ADY ÉS TISZA. (*Nyugat kiadása.*) Az Ady irodalom gulájához évről-évre hordanak egy követ. A bibliográfia szorgalmas hangyái és az irodalombölcselet tudósai épp úgy lerakják a maguk áldozatait, mint az irigy és magasztaló szépírók, vagy a szellemi élet bírái, a közírók. Adyt ezer szempont szerint lehet vizsgálni, Hegedüs Lóránt talált egy ezeregyediket.

Könyve — Ady és Tisza a címe — már az Ady irodalom zsenge korában kellett volna. Tájékoztatásul, szempontgyűjteménynek és oktatásnak. Hegedüs Lóránt műve jóleső újdonság az Ady-irodalom öserdejében. Kell ez a könyv, mert tévedéseket oszlat el és újabb perspektívákat nyit meg az Ady-szemléletre, nevezetesen Adynak, a „politikus-költő”-nek viszonyát mutatja be a nagy politikus-kortárhöz, Tisza István miniszterelnökhöz viszonyítva.

Két végzetesen és fájdalmasan magyar szellem: egyazon talajba nyúlt szellemi gyökereivel, éltetőjük is azonos volt: az európai magyarság. Mi tehát az oka annak, hogy szertelen végletbe szakadtak egymástól, hogy politikai ellenfelekké váltak, mikor mindketten egy és ugyanazért a világot küzdöttek: az európaisággal beoltott magyarságért. Vajjon elég motívum volt-e erre az eltávolodásra az a körülmény, hogy Tisza miniszterelnök nem bocsátott Ady hírlapíró számára megfelelő külföldi ösztöndíjat? Nem — feleli Hegedüs nagyon józanul és tárgyilagosan. Ady életstílusa emelkedettebb szinten mozgott, ez a kicsinyesség nem jellemezheti Ady Endrét. Magasabb, etikaibb és tősgyökeresebb indok magyarázza azt, hogy ez a két szellem, melyet egyazon erő hajtott, két különböző vágányon haladt és rohant mindegyik a saját forradalmába.

Ady megismeréséhez nem a szokványos filológiai módszerrel lehet eljutni. Főléje kell emelkedni az egyéni szempontoknak és azokat a mélyben gyökerező lelkierőket kell keresni, melyek Adyból Ady Endrét formáltak. Nem kell a költőben filozófust keresni, mert Adynak nem is volt filozófiája: „Semmi köze sincs sem Herbert Spencerhez, amint nincs köze Michelangelo-hoz, vagy Smith Adamhoz és annak nagy közgazdasági rendszeréhez. Az egyik valóban filozófus és észrendszert épít fel, a másik szobrász, a harmadik gazdasági tudós, de egyik sem költő, Ady Endre pedig títán, de költő és semmi más.” Ady épp oly kevésbé metafizikus vagy misztikus, aminthogy nem lehet közgazdásznak vagy valutatudós-nak elnevezni azért, mert harsányan dalol a Pénzről és lelki küzdelmeket folytat a Disznófejű Nagyúrral, a kapitalizmussal. Tisza István viszont nem költő, ellenben politikus volt, de ez a politika ugyanazt akarta, mint a lázas sorokba gyulladt költői szavak.

Rendkívül érdekes elméletet állít fel Hegedüs Lóránt ebben a művében arravonatkozólag, miért távolodott el egymástól a két rokonszellem: ezt a részt szószerint idézzük: „Ma már kezdjük látni azt, hogy Adyt nem az a rosszul magyarázott audiencia, nem csak az ő Forradalma, mely egészen külön lapra tartozik, tette Tisza ellenfelévé, hanem azért áll szemben a nagy Tiszával, mert számára, idegrendszerére azt a nagy Akaratot jelentette az, kitől nem tud elmenekülni s kinek médiumává változik, anélkül, hogy Tisza őt kiszemelte volna szuggesztív mutatóványára. Ő, Ady a médium, önkénytelen annyira a fascináló Akarat szuggesztíója alatt áll, mint Du Maurier híres Trilby-je, ki belehal, mikor a szuggerá-

tor szuggesztíója megszűnik. Hatalmas lélektani jelenségről van szó, a Tiszához csendben, négy szemközt beszélő Ady és a nyilvánosan ellene dühöngő Ady közé befurakodik egy önszuggesztíó, amely őt médiummá teszi és lelkében a nyugalom többé helyre nem áll. Amikor 1918 október 31-én avval rohannak be, hogy gróf Tisza Istvánt megölték, Ady zokogó görcsben összeesik. Többé, bár úgy hirdették, az ő Forradalma győzött, csak dadogni tud s ezután verset többé nem tud írni. A médium, mely Tisza akaratlányából született meg benne, szószerint kiszervezett.

Nagyjában ez a tömör idézet jelenti a könyv lényegét, a költőnek és a politikusnak mélysegesen intuitív megérzését, bemutatását és megítélését. De Hegedüs Lóránt egyéb okot is talált, mely összefűzte és eltávolította egymástól a két teremtet szellemét. Mindketten ősi kálvinista dzsentrik voltak és a dzsentri-büszkeség nagy és akaratlan ellensége minden demokráciának, akár államfényben jelentkezzék, akár az irodalomban. „Ez a dzsentri ös-büszkesége azért tett liberális reformokat a saját fajtája érdeke ellenére is, mert büszkeségében egyenlően nézett el a gróf és a polgár fölött.” Ez tartotta őket össze, de eltávolodtak egymástól, mert mindketten más és más módon értelmezték a kálvinista és a dzsentri-erkölcs összefogó és kötelező kényszerét. Tisza puritán volt, erkölceiben feszes és szilárd, Ady a szellemi és testi pompa vitéze volt, erkölceiben lazább és könnyedebb.

Hegedüs Lóránt végső eredményben tehát kimutatja a két rokonlélek között mutatkozó kapcsolatokat, de megjelöli a körülményekből fakadó erőket is, azokat melyek különböző életformák, körülmények és jellemformáló helyzetek következtében eltorzultak, másultak és változtak. Nagy értéke a műnek, hogy olyan analitikus szellemtől származik, mely világosan tudja kibogozni a rejtelmes háttérű okokat az okozatok sűrű szövedékéből és személyes élményeivel külön is magyarázni tudja a jelenségeket. Hegedüs Lóránt Ady és Tisza személyes jóismerőse volt, olyasmit is meglátott, amit a könyvből és szövegből olvasó szellem nem láthat meg, mert a személyi élmény varázsa és ereje előnyösen vezette ítéleteit a legkényesebb problémák kifejtésében is. És mindehhez még az is hozzájárul, hogy a személyi tapasztalatok szuggesztív ereje alárendelt szerepet játszik a kritikai mérlegelő készséggel: sehol nyoma sincs annak, hogy befolyást gyakorolt volna a személyi élmény a tárgyi igazságra.

Baráth Ferenc.

HÁROM VERSKÖTET. Különböző költői temperamentumok összehasonlítása kényes és nem mindig célba találó feladat. Itélkezés helyett többre jut ilyenkor az egyszerű beszámolóval. Hogyan is lehetne egységet találni a minduntalan feltolakodó különbözőségben? Ha már az arcvonások is elűnnek egymástól, mennyivel inkább áll ez a leleplezésre váró lélekre! Ezek a költők pedig sok mindenben különböznek egymástól s leginkább a tér és idő bővületében. Mindhárman erősen benne élnek valamiféle időben és valamiféle térben, nehéz megválaszolni, hogy önkényes, avagy épenséggel kényszerű választásról van-e szó? Ez a szubjektív idő és tér annyira jellemző mindegyikre, hogy alig lehet belőle kiemelni őket. A jelen, a múlt és a jövő időkategoriáiban helyezkednek el s idegéletükkel hozzákapaszkodnak a magyar táj egy-egy zárt, élesen elhatárolt darabjához. Finom és érzékeny szemmel méregetik a változásokat, a belső és külső események viharzását, kozmikusán tükröztetik vissza a jeleket és látomásokat. „Háborodott lángok” között élnek s mégis rendet igyekeznek teremteni a vi-

lágban és önmagukban. Áhítatos költők ezek, akik a líra szent szer-
tatását profán korunkban is őszinte bensőséggel végzik.

Hunyady István „Meglódult csillagok“ (Vigilia-kiadás) címen gyűjtötte össze verseit. A kiváló poéta formatisztelő, hatalmas ver-
sekben zeng ódai szárnyalású éneket a magyar újjászületésről, a
hon megnagyobbodásáról, a visszatért tájak varázsáról. Hunyady
költészete azonban nem programmlíra. Az élmény ereje és őszin-
tesége megmenti verseit a szokványos frázis-költészettől és egyé-
niségének ereje, frissessége átsegíti olyan szakadékok fölött, ame-
lyekbe más menthetetlenül belehullna. Újabb hazafias líránknak
nagy gazdagodása Hunyady István költészete. A három költő kö-
zül ő képviseli a jövőt, a hagyománytiszteletet, megszentelt emlé-
kekben, magyar humanizmuson épülő jövőt. Valami mindent átfogó
szeretet teszi költészetét meghitté és otthonossá.

Holló Ernő az elődők, a régi rögök és átszellemült tájak áhí-
tatosa. „Erdély“ — ez a címe s egyuttal programja versköteté-
nek. Befejezett technikájú szonettekben dicséri a szeretett táj sze-
léd szépségét, a történelmi kövek sugallatait. „Igen, tűzhely vagy,
Erdély, csöpp szigetke, Hol békesség leng, mint egy lengé túll“ —
így sóhajt fel Erdély egyik kapuja, a Békási-szoros előtt. Erdélyt
keresi, az aranykor Erdélyét, a nagyasszonyok és fejedelmek
rég letűnt világát, s a költő együtt jár a borszéki szekerekkel, a
hargitai favágókkal és barátokkal a temetőkkel. Az ember nem is
hinné, hogy ebbe a gáláns, nyugati műfajba rátermett költő mi-
mindent tud beleszorítani. Erdély lelkét sok hangos szó nál híve-
ben varázsolják elének ezek a halvány színek és szelíd szólamok.
Háromházi F. Ferenc linoleum metszetei — amelyekből néhányat
mutatóba közölt a Vigilia —, szükszavúságukban és erős vonali
hatásukban értékesen egészítik ki e verskötet mondanivalóját.

A harmadik költő *Dabas Tibor*. „Álmok őszi almon“ (Művé-
szek, Írók és Kutatók Szövetkezete kiadásában) című verskötete
gazdag felkészültségű verselőt mutat be. Dabas a dunántúli tájban
él, dunántúli nyelven versel, nemes elődök útját járja a jelenben.
Borzsenyire gondolunk, ha egy-egy különösebb zamató sora megüti
a fülünket, de aztán a költő saját hangjára is felfigyelünk. Ez a
költészet csupa mozgás, erő csupa villanás. A nagy feszültségek
egyelőre még ritkán oldódnak s helyenként egyenetlenségek is ta-
paszthatók — remélhetjük azonban, hogy idővel mindez elmúlik
s helyet ad egy nyugodtabb és folyamatosabb költői beszédnek. Ő
képviselet a három költő közül azt az irányt, amelyet — jobb hí-
ján — szociális hangú költészetnek nevezhetnénk. Az „Álmok őszi
almon“ versei után nagy reménységgel nézhetünk Dabas Tibor
további költői működése elé.

Raics István.

HUSZÁR ELEMÉR: LOYOLAI SZENT IGNÁC. (Bp. 1940. *Rózsa-
völgyi és Társa*, 286 l.) A katolikus anyaszentegyház egyik legki-
emelkedőbb alakjának, az ellenreformáció vezéregyéniségének ál-
lít maradandó emléket Huszár Elemér ebben az íhletett művében.

Loyola Ignácnak, a *Jézus Társaság* megalapítójának, minden
idők legszelvidebben harcos klerikusának az életpályája bontako-
zik ki előttünk e műben. Lehetetlen megindulás nélkül olvasnunk
a spanyol katonatisztnak a megtérését, aki megsebesülten az *Acta
Sanctorum-ot* olvassa és a világból szent életű emberré lesz. A
művet igen értékes és könnyen élvezhetővé teszi az a körülmény,
hogy a szerző párhuzamosan nyújtja hősenek életrajzi adatait en-
nek irodalmi és vallási munkálkodásával együtt. A beható és mé-
lyenjáró élettörténeti adatokon kívül kimerítő betekintést és ta-

nulmányt nyerünk Loyola Ignácnak *vallásirodalmi munkásságába* is. Nemcsak körvonalaiban, hanem mélyebb szempontok szerint is megismerjük a katolikus egyház egyik legnagyobb hatású térítő szervének, a Loyola alapította jezsuita rendnek nemcsak szabályait, de életfolyását is. — Azonban a könyv során Loyola Ignácban nemcsak a világból lett szent embert, nemcsak a térítő papot, de — modern szóval élve — az élesszemű *kultúrpolitikus* is méltán csodálhatjuk meg, mert hiszen e könyv tanúsága szerint ő nemcsak rendjének, hanem számos más kulturális szervnek, így a *Collégium Germanicum*-nak és a *Románium*-nak is megalapítója volt.

Loyola Ignácnak a hiú élvezeteket hajszoló spanyol katonatisztből égi magasságokba emelkedő harcos katolikus vezérnek a megtérését olvasva, önkénytelenül is a *Faust* örökszép sorai csengetnek fülünkbe:

„*Der gute Mensch auch in seinem dunklen Drange
Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.*“

Benne a gyarló emberi lélek szentté avatódik már hivatalos kanonizációja előtt is, mert kevés ember tett annyit az *Úr Jézus* földi országáért, mint ő. Ő az utókor és a történetírók nézete szerint szakított régi hivatásával, a katonasággal. Azonban nem így van, mert ő katona maradt élete végéig, katona, a hit, remény s szeretet állhatatos harcosa, aki csatát vívott egész életén keresztül: „*Istennek nagyobb dicsőségére és a lelkeknek üdvösségére*“. — Hálások vagyunk e könyv szerzőjének műve megírásáért, midőn szemünket s figyelmünket ráirányítja egy szent ember alázatos életére, és megbecsülhetetlen szolgálatot tesz az oly sokat hangoztatott, de be nem váltott valláserkölcsei nevelésnek.

Dr. László Erzsébet.

SZABOLCSI BENCE: A ZENE TÖRTÉNETE. (Rózsavölgyi és társa.)
Ez a kiváló munka messze kimagaslik a mindinkább elburjánzó zenei idegenvezetők és hangversenykalauzok közül. A közelmúlt ilyen féle zenetörténeti áttekintései között egyedül Molnár Antal: „A zeneművészet könyve“ c. jó másfél évtizede megjelent, mondhatni úttörő munkájához hasonlítható. Molnár Antal letompított hangvételében is ott van azonban „az új zene“ csakhamar eljövendő írója, aki *profétai hittel* vallja a nagy klasszicizmusok erkölcsi szempontból való teljes fölsőbbredőségét a romantikával szemben. Szabolcsi Bencében viszont minden kor zenéjének közvetlenül önmagáért való *humanista tisztelete* él, egyesülve egy páratlanul lenyűgöző előadásmóddal, mely talán leginkább litterátori megfelelőjére: Babits Az európai irodalom története c. munkájára emlékeztet. Mert amit az európai irodalomra nézve Babits az említett munkájában elvégzett, körülbelül ugyanezt végezte el a zenében Szabolcsi, a zene anyagánál fogva ősbib — „ősemberibb“ — alapokon kezdve s a mi különleges magyar helyzetünknel fogva, amit a Jelen zenéjében kivívtunk, szebb és bizakodóbb jövő hitével. — S ahogy Szabolcsi az európai zene történetét a sarjadó tavaszi rügyektől egészen az őszi lombhullatásig s a behavazott tetők fölött feltűnő téli szivárványig megragadó szavak nem szűnő mágiájában szinezi-álmodja-meséli: érezzük, hogy csak magyar tudós lehetett erre képes, csak annak a népnek fia, amely egy Bartók és Kodály géniuszában a fáradt nyugati zenei folytonosságot az új, keleteurópai tavasz ígérétevel tudta felváltani a XX. század Európájában.

Demény János.

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, VI., Aradi-
utca 8. - Telefon: 12-07-26

H U S Z Á R E L E M É R LOYOLAI SZENT IGNÁC

A római katolikus Egyház egyik legnagyobb alakja, az Ecclesia Militans bajvívója, a Jezsuita Rend megalapítója: Szent Ignác, a spanyol katonatisztból lett szent. *Huszár Elemér*, a kiváló hitszónok és kitűnő tollú író, budapest-zugligeti plébános, nem hitbuzgalmi könyvet írt, hanem megírta egy nagy emberi pályafutás csodálatos történetét. Regényszerűségében felemelő, tendenciáiban példátmutató, érdekességében lebilincselő, olvasmányként elsőrangú. Nincs szebb és jobb ajándékönyv ennél a nagy műgonddal, gyönyörű nyomdai kivitelben kiadott, sok szép képpel díszített műnél, melyet egyébként a főegyházmegyei hatóság is engedélyezett és a magyar katolikus püspöki kar több illusztrist tagja a hívek figyelmébe ajánlott

*Eddigi ára egészvászonkötésben 6— P, kartonálva 360 P.
Leszállított ára egészvászonkötésben 3— P, kartonálva 2— P.*

RÓZSAVÖLGYI ÉS TÁRSA KIADÁSA.

Kapható minden könyvkereskedésben és lapunk kiadóhivatalában.

A VIGILIA

MUNKATÁRSAINAK ÚJ KÖNYVEI

Aradi Zsolt: A játékos fia (Révai Testvérek)

Balla Borisz: Brüsszeli napló (Szent István Társulat)

Harsányi Lajos: Fejjel nagyobb
mindenkinél (Révai Testvérek)

Just Béla: Szagosome (Vigilia)

Mécs László: Forgószínpad (Athenaeum)

Possonyi László: Az árnyék (Révai Testvérek)

Sik Sándor: Zrinyi Miklós (Franklin Társulat)

A PROHÁSZKAI HAGYOMÁNYOKAT ÁPOLJA AZ

Ú J É L E T

KATOLIKUS SZOCIÁLIS ÉS VILÁGNÉZETI HAVISZEMLE

SZERKESZTI ANDRÁS KÁROLY

ÉVI ELŐFIZETÉSI ÁRA 5 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 50 FILLÉR

Szerkesztőség: Kassa, Szathmári György-utca 6. sz. I. em.
Mutatványszámot a kiadóhivatal küld: Rozsnyó, Rákóczi-tér 4

TEMPLOMBERENDEZÉS ÉS ZÁSZLÓK

Oberbauer A. utóda

MAGYARORSZÁG LEGRÉGIBB TEMPLOMBERENDEZŐ
ÉS ZÁSZLÓKÉSZÍTŐ VÁLLALATÁNÁL

BUDAPEST, IV. KERÜLET, VÁCI-UTCA 41. SZÁM

TELEFON: 18-33-44, 18-36-41. ALAPÍTÁSI ÉV: 1863

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.